

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

František Melichar a jeho továrna v letech 1888-1929

František Melichar and his factory in 1888-1929

Nikola Skalová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Magdalena Pokorná, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Základy
společenských věd se zaměřením na vzdělávání

2022

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí této práce doc. PhDr. Magdaleně Pokorné, CSc., za její trpělivost při výběru tématu a cenné rady v průběhu psaní.

Dále moje poděkování patří pracovníkům Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi za zpřístupnění potřebných materiálů.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

V Praze dne

.....

Abstrakt (česky)

Předkládaná bakalářská práce *František Melichar a jeho továrna* je příspěvkem k dějinám moderního podnikání a biografii, která se soustřeďuje na osobu vynálezce a průmyslníka Františka Melichara. Roku 1878 přišel do Brandýsa nad Labem, o deset let později zakoupil pozemky, kde vyrostlo jeho životní dílo Melicharova továrna na secí stroje, kterou vybudoval sám díky postupným úspěchům bez významnějšího zadlužení.

Cílem je zpracování odkazu úspěšného podnikání významné osobnosti hospodářských dějin, která vzešla z chudých poměrů, zmapování důležitých milníků osobního života, nastínění Melicharovy podnikatelské strategie a s tím související přiblížení tehdejšího nejlepšího secího stroje na světě nesoucího název *Unikum* patentovaným roku 1894, se kterým sklízel úspěchy na mnoha výstavách.

Pramennou základnu tvoří odborná literatura, dobový tisk a archivní materiály a rodinný fotoarchiv z fondu Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem.

Klíčová slova (česky)

české hospodářské dějiny, zemědělské strojírenství, rodinné podnikání, František Melichar, Brandýs nad Labem, konec 19. století, počátek 20. století

Abstract (in English)

The bachelor thesis *František Melichar and his factory* is a contribution to the history of modern business and biography which focuses on the person of the inventor and industrialist František Melichar. In 1878 he came to Brandýs nad Labem and ten years later he bought the land where his life work – Melichar's factory grew. He built the factory thanks to gradual successes without significant indebtedness.

The aim is to elaborate the legacy of successful business of a significant personality in economic history, who grew up in poor conditions, mapping important milestones of personal life, outlining Melichar's business strategy and bring closer the best seed drill in the world at that time which was called *Unikum* and was patented in 1894.

The source base consists of professional literature, periodicals and archival materials from the Brandýs Museum collection.

Key words (in English)

Czech economic history, agricultural engineering, family business, František Melichar, Brandýs nad Labem, end of the 19th century, beginning of the 20th century

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Hospodářský vzestup a mechanizace zemědělství.....	10
2.1. Vývoj secích strojů	12
3. Rod Melicharů.....	14
3.1. Mladí Františka Melichara.....	17
3.2. Vojenská služba	18
4. „Gründerská cesta“ aneb od vesnického kováře k světově známému vynálezci	19
4.1. Kamberská kovárna	19
4.2. Ruční mlátička	20
4.3. Počátek podnikání.....	23
4.4. „Dluhy jedí z mísy“ aneb z vrcholu na dno	24
4.5. Praha	25
4.6. Vynálezce.....	26
5. Patentované stroje Františka Melichara	27
5.1. Jubilejní výstava	28
5.2. Unikum	30
6. Rodinný život.....	32
6.1. Osudové ženy Františka Melichara.....	32
6.2. Děti.....	34
6.3. Poslední léta.....	35
7. Továrna.....	38
7.1. Organizace obchodu	41
7.2. Zahraniční export.....	41
7.3. Domácí prodej.....	44
7.4. Sociální poměry v závodě.....	47
7.5. Další osud továrny	51
8. Závěr.....	55
9. Prameny a literatura	57
10. Seznam příloh.....	60
11. Obrazové přílohy	64

1. Úvod

František Melichar – tak zní zvučné jméno kováře, geniálního vynálezce, konstruktéra, držitele desítky patentů a majitele největší specializované továrny na secí zemědělské stroje v Rakousku-Uhersku. Pro uši dnešního člověka je téměř neznámé. Proto jsem si vybrala tuto osobnost z českých hospodářských dějin pro zpracování své bakalářské práce, abych připomněla pestrý příběh skromného kováře, který svou pílí dokázal téměř nemožné. Vybudoval své životní dílo ve městě Brandýs nad Labem, ze kterého pocházím a bohužel i zde je jeho jméno dnes téměř zapomenuto.

Cílem předkládané práce je demonstrovat na případu Františka Melichara ukázkou úspěšné a nezištné práce obyčejného člověka vzešlého z chudých poměrů. Z nuzného vesnického kováře se stal podnikatelem, který dokázal vést svou vlastní továrnu, vybudovanou na konci 19. století v Brandýse nad Labem.

Práce si dále klade za cíl zmapování důležitých milníků osobního života, který byl zajímavý i poučný. Snaží se o nastínění Melicharovy podnikatelské strategie a přiblížení tehdejšího nejlepšího secího stroje, patentovaného roku 1894, se kterým sklízel úspěchy na mnoha výstavách. Práce postihuje i další osud továrny až do jejího likvidačního konce.

V první kapitole je nejprve shrnut hospodářský vzestup a mechanizace zemědělství v 19. století. Zde jsem čerpala zejména z publikace *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*¹ od Zdeňka Jindry a Ivana Jakubce.

Druhá a třetí kapitola je věnována životnímu příběhu Františka Melichara. Zabývá se jeho rodinným původem a vojenskou službou, ze které si přinesl mnoho zkušeností. Je zaznamenáno, jak se mladý František Melichar, který vyrůstal v Pavlovicích v okrese Vlašim dostal do Brandýsa nad Labem. Vypovídá o jeho „gründerské cestě“ za úspěchem, počínající sestrojením ruční mlátičky a končící několika desítkami patentů a rytířským řádem od samotného císaře.

Čtvrtá část představí jeho bezkonkurenční secí stroj s názvem *Unikum*, se kterým se ve své době prosadil ve světě, nejen na evropských, ale i amerických trzích.

¹ Zdeněk JINDRA a Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

Předposlední kapitola vylíčí rodinný život, představí všechny tři manželky a děti. Poslední část nastíní stavební i obchodní vývoj Melicharovy brandýské továrny i sociální poměry v závodě.

Čerpala jsem z odborné literatury, dobového tisku a rodinného fotoarchivu z fondu Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem. Snažila jsem se dohledat archivní materiály k osobě Melichara a jeho továrně z instituce Státního oblastního archivu v Praze, ale bohužel se mi nedostalo kladné odezvy a materiály nebyly zpřístupněny.

Z Oblastního muzea Praha-východ jsem získala cenný strojopis *František Melichar: český kovář a průmyslník, nejvýznamnější vynálezce v oboru zemědělských strojů v Čechách*,² který zpracoval Rudolf Melichar. Bohužel některé pasáže byly značně hůře čitelné. Jeho práce naznačuje těžkost počátků našeho průmyslu a jak nesnadné bylo prorazit na trhu. Zpracovává vývoj secích strojů a jak na tuto tradici navázal venkovský kovář František Melichar. Tato práce mi poskytla cenné údaje o rodové kovářské tradici Melicharů. Je zde popsáno jeho mládí, začátky podnikání i rodinný život, který měl celkem pestrý. Za svůj život se třikrát oženil, protože mu osud nepřál a jeho dvě manželky zemřely v brzkém věku. Narodilo se mu celkem sedm dětí, pět dcer a dva synové. Obzvláště syn František, hrál po smrti otce velkou roli, protože zdědil a převzal celý závod a agendu s ním spojenou.

Cenný článek *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*³, jehož autorem je Luboš Švec, vypráví o tovární činnosti Františka Melichara v Brandýse nad Labem, následném akcionování podniku po jeho smrti a sociálních poměrech, které v závodě panovaly.

Brandějs nad Labem: Město, panství i okres od Justina Práška popisuje nejnovější Melicharův stroj *Unikum*, tovární výrobu a rozrůstání exportu do zahraničí.

² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, Brandýs nad Labem, 1977.

³ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914* (největší česká specializovaná továrna na výrobu secích strojů František Melichar), Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi, číslo 11., 1991.

Dobový tisk *Besedy selských listů*⁴ také líčí tovární výrobu a zmiňuje historii secích strojů. K článku je připojen obraz Františka, pohled na budovu závodu, lžičkový kotouč a Melicharův secí stroj s roztahovacími lžičkami.

Článek *Národní hospodář*⁵ charakterizuje, co se stalo za 30 let působení v Polabí vévodící Melicharovy továrny. Jaké budovy byly v závodu dostavěny, kolik měla zaměstnanců i vyrobených strojů.

Z muzea v Brandýse nad Labem jsem získala fotografie secích strojů, továrny i vývod z předků rodiny. K dispozici mi byl četný rodinný fotoarchiv jeho dětí a nalezneme zde i fotografie jeho poslední manželky Anny Melicharové. Podařilo se mi objevit také prospekty pro reklamu secích strojů a návody k jejich použití.

⁴ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., 27.2.1910, číslo 10., s. 41-43.

⁵ Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III (XVII), 19.10.1913, číslo 287., s. 3.

2. Hospodářský vzestup a mechanizace zemědělství

Pro lepší ukotvení Melicharovy továrny do kontextu doby se nyní zaměříme na samotný vzestup hospodářské činnosti v 19. století, konkrétně na jeho druhou polovinu.

V první polovině 19. století nastala změna v postojích a profilech osob hospodářů-zemědělců jako tvůrců a organizátorů výroby. Největšími změnami prošla oblast mechanizace zemědělství. V předešlých údobích používané polní náčiní sedláků bylo nahrazováno stále dokonalejšími stroji. Jejich zařazení do běžného života zemědělců s sebou neslo kromě pomoci i své svízele. Jako například nepříznivost klimatických podmínek a na to navazující rychlé hmotné opotřebení. Dalším faktorem, o kterém lze v zemědělství hovořit, by byla snížená výkonnost a výnosnost využití náradí a strojů, která je menší než v průmyslu, kde jsou v provozu celý rok, ale zde se využívají jen po část roku.⁶

České země se řadily k průmyslově nejrozvinutějším zemím rakousko-uherské monarchie a vývoj zemědělského strojního vybavení vycházel z dobrých předpokladů zemědělského rozvoje a souhrnného materiálního a duchovního stavu společnosti.⁷

Samotná lidská praxe v zemědělství přiměla vytvářet nové pomůcky a zařízení, které by revolucionizovaly práci. Díky stále častějšímu zavádění střídavých osevních postupů vznikla potřeba kvalitnějšího zpracování půdy a k tomu bylo nezbytné propracovanější a dokonalejší vybavení.⁸

První polovina 19. století dala za vznik velkému množství různorodého náradí, byly vyvinuty mechanické sklízecí stroje, jako jsou např. kombajny, sázecí a secí stroje. Nahradily ruční práci s velmi přesvědčivými výsledky, tudíž nebylo žádných pochyb o jejich dalším zavádění a zdokonalování.⁹

Druhá polovina 19. století přála vylepšování strojů, tudíž vznikaly nové typy náradí sloužícího ke kultivaci půdy. Můžeme jmenovat například různé druhy pluhů,

⁶ Zdeněk JINDRA, Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, s. 182.

⁷ Tamtéž, s. 183.

⁸ Tamtéž, s. 183.

⁹ John F. REID, *The Impact of Mechanization on Agriculture. The Bridge on Agriculture and Information Technology*, Dostupné z: <https://www.nae.edu/Publications/Bridge/52548/52645.aspx>, [cit. 2022-07-10].

plečky nebo válce, které nabízely hlubší orbu a lepší zpracování půdy, než se nasely plodiny, i kultivaci okopanin po dobu jejich růstu.¹⁰

Vzhledem k zaměření této práce je potřeba dodat, že se těšily svému zdokonalení i secí stroje, přinesly velké ulehčení, co se týká úspory a pravidelnosti osiva, a tím pádem se zvýšily výnosy. Konstrukce připouštěla všechny tři druhy setí, tzn. na široko, špetkování a v neposlední řadě do řádků s nepřetržitým výsevem, což zvedlo produkci i o 15 %, protože zrno se zaneslo stejnoměrně v přiměřené hloubce do země.¹¹

Díky širšímu prosazení kapitalistických vztahů v českém zemědělství se od první poloviny 19. století začalo uplatňovat větší množství techniky ve výrobě i v Brandýse nad Labem. Mohla za to zajisté sílící potřeba levnější a rychlejší výroby, kterou ovlivňoval faktor tlaku jak zahraniční, tak domácí konkurence. Byla zavedena mechanizace práce, ruční práci velmi rychle nahradila práce strojů. Tudiž velkou roli na rozšíření zemědělského strojírenství měla průmyslová výroba, která se rychle rozvíjela. Kolem 50. let 19. století začaly vznikat domácí strojírenské závody, které produkovaly náčiní i větší zemědělské stroje, tato výroba vyvrcholila v 80. letech 19. století, kdy se prosadily nejen na domácím, ale i evropském trhu, což byl velmi významný počín ve vývozu Českých zemí. Ještě v 70. letech se dovážela zemědělská technika ze zahraničí, nejvíce ze sousedního Německa nebo z Anglie.¹²

Nabízí se otázka: Co vedlo český lid k tak četnému zakládání nových továren a závodů či opraven a dílen? „*Vyšší ceny zahraničních strojů, nesnadnost jejich oprav spojená s problematickým obstaráváním náhradních dílů, nenasycenost trhu a přechod k intenzivnějšímu systému celní ochrany rakouského průmyslu v osmdesátých letech poskytovaly podněty ke zřizování opravárenských dílen a k zakládání nových závodů.*“¹³

Zakládání nových podniků vyžadovalo také právní úpravu. Proto roku 1859 vznikl živnostenský řád. Dokument, který upravoval podnikání kapitalistického typu v habsburské monarchii. Bylo zde definováno jak podnikání koncesované (které vyžadovalo zvláštní odbornou způsobilost, kam spadala železářská, chemická výroba, doprava nebo například obchod se zbraněmi), tak volnou podnikatelskou činnost. Ta

¹⁰ Zdeněk JINDRA, Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, s. 183.

¹¹ Tamtéž, s. 184.

¹² Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 11.

¹³ Tamtéž.

mohla být prováděna každým, kdo nebyl zvláště vyloučen (např. zločinci, dlužníci).¹⁴

O pár let později byl právně definován i pojem firma v Obchodním zákoníku z roku 1863. Je vztažena pouze k podnikání obchodnímu. „*Obchodníkovou firmou je název, pod nímž provozuje obchod a jímž se podepisuje.*“¹⁵

2.1. Vývoj secích strojů

Setí v průběhu 19. století probíhalo ještě po staru, tedy ručně. Rolník z rozsívky rozhazoval semínka do připravené půdy. Dlouhé a namáhavé chození po poli vyžadovalo zkušené hospodáře. Tento druh setí byl značně nevýhodný, z několika důvodů.

Nesmělo se sít, když nastal prudký vítr, využívalo se bezvětrného počasí, jinak by rozsev nebyl rovnoměrný. Za větší vadu ručního setí bylo pokládáno nerovnoměrné rozložení semene. Nikdy se nepovedlo na každé místo do země dát stejně množství. Jedna část byla přeplněná, nebo naopak skoro neosetá. Obilí bylo buď nakupené na sebe, nebo rostlo řídko. Z toho vyplývá nízká úroda a plýtvání semeny. Nižší sklizeň ovlivňovali také ptáci, kteří sezobávali semena neležící hlouběji v zemi. O tom, v jaké hloubce byla semena uložena, rozhodovalo tzv. vláčení, při kterém se zase některá dostala níže a některá zůstala na povrchu, což opět znamenalo chudší výnosy.¹⁶

V historii byly snahy o zefektivnění setí různými prostředky. Nejprve jen primitivně. Zhruba 500 let před naším letopočtem vznikl jakýsi pluh s násypkou, který vyobrazuje asyrský pečtní váleček.¹⁷

Odkud přišla myšlenka o secím stroji do Evropy, není stoprocentně známo. V 16. století Giovanni Cavalina z Bologni zhotovil jeden z prvních známých secích strojů. Korutanský statkář Joseph von Lucatelli sestrojil „sembrador“ roku 1663, který byl dokonce použit na statcích císaře v Luxemburku. Zdokonalen byl jezuitou Lanou, markýzem de Boro a na počátku 18. století Angličanem Jethrem Tullem. Na konci 18. století již James Cook sestrojil jakýsi lžičkový secí stroj spojený s branami. Hodně Angličanů se podílelo na výrobě těchto lžičkových strojů, např. firma Richard Garrett

¹⁴ Milan HLAVAČKA, Pavel BEK, *Rodinné podnikání v moderní době*, Praha: Historický ústav, 2018, s. 34.

¹⁵ Milan HLAVAČKA, Pavel BEK, *Rodinné podnikání v moderní době*, s. 34.

¹⁶ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 42-43.

¹⁷ Válec používaný ve starověku s vyrytým obrázkovým příběhem do mokrého jílu.

v Leistonu, o které bude ještě zmínka ve spojitosti s Melicharem. Sklidila úspěch na výstavě v Londýně roku 1851.¹⁸ Tyto stroje se pyšily vysokou trvanlivostí, až kolem 15 let, ale byly těžší a dražší. „*Semeno se nabíralo mnohem stejnoměrněji, i když na svazích zůstával rozsev nerovnoměrný. Garrettovo lžičkové výsevní ústrojí se skládalo z plechových kotoučů, upevněných na otočné ose a opatřených na obou stranách malými lžičkami, které nabíraly z výsevné skříně zrno, vynášely ho vzhůru a po přetočení kolem osy ho sypaly do výsevných trubic se semenovody.*“¹⁹

Ale ani české země nezůstaly bez jediného pokusu. V roce 1784 český kovář z Českých Budějovic Jan Wunderlich sestrojil secí stroj. Za zmínku jistě stojí i stroj Rudolfa Sacka z Lipska, který se v českých zemích hojně využíval.²⁰ *U Sackových strojů se otáčením kolečka, opatřeného vyhloubenými důlky, nabíralo zrno, které padalo vlastní vahou do násypného otvoru.*²¹ Byl lehčí, výkonnější a cenově dostupnější než Garrettův, proto byl vhodnější pro menší hospodáře.²²

Františka Melichara Sackův i Garrettův stroj velmi ovlivnil. Viděl u každého stroje menší či větší nedostatky, které se u svých vlastních výtvorů snažil odstranit. „*Stroje se spodním výsevem často zrno drtí nebo je namačkávací. Takové zrno pak neklíčí. Mimo to stroje nesprávně fungovaly na svazích, při setí z kopce nebo do kopce. Setí pak bylo nestejnoměrné. (...) U strojů se spodním výsevem nastávají poruchy, dostane-li se mezi skřín u výsevné ústrojí nějaké tvrdé těleso, na příklad kamínek. U některých konstrukcí docházelo k rychlejšímu opotřebením výsevného ústrojí. Většinou bylo i složitější vyprazdňování zbylého obilí z výsevné skříně. Některé ústrojí nevykazovalo dostatečnou trvanlivost nebo lehký chod.*“²³

Nyní stručně naznačíme přehled obecných informací o secích strojích. Vojáček ve své publikaci rozděluje secí stroje dle způsobu výsevu na stroje s výpadem na široko, stroje řádkovací a kopečkovací.²⁴

¹⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 43-44.

¹⁹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12.

²⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 44.

²¹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12.

²² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 44.

²³ Tamtéž, s. 46.

²⁴ Jan VOJÁČEK, *Vývoj secích a rozmetacích strojů*, Praha, 1918, s. 8.

Poslední třetina 19. století přála secím strojům řádkovým, které byly běžně používané středními rolníky. Co bylo hnacím motorem pro vynalézání nových a lepších uzpůsobení tohoto stroje? Příčinu můžeme hledat v rozvoji pěstování cukrové řepy, ale i dalších hospodářských plodin a především obilí.²⁵

Stroje na setí se sestavovaly často kombinovaně, tj. spojené s rozmetadly hnojiv. Na počátku 80. let našly využití nejvíce stroje s výsevem lžičkovým, šnekovým a s nabíracími kolečky. „Šnekové secí ústrojí na spodní výsev, s jehož výrobou Melichar začínal, bylo opatřeno šroubovitě točenou spirálou na hřídeli, otáčenou převodem od kol. Tento vřetenovitý "šnek" pravidelně míchal semenem ve výsevní skříni a otvíral otvory ve dnu, kterými zrno vypadávalo.“²⁶

Tento způsob strojového setí, měl velké výhody a úspora semene se zvýšila o 30 %.²⁷ I výnos obilí a cukrovky byl až o tolik větší.

3. Rod Melicharů

Psal se rok 1842, když se 9. listopadu v Pavlovicích u Vlašimi kováři Jakubu Melicharovi a Karolíně Melicharové, rozené Švejdové narodil druhý syn František.²⁸ Zajisté stojí za zmínku kovářská tradice rodu, ze kterého František pocházel.

Rodokmen²⁹ byl sestaven Rudolfem Melicharem více než před čtyřiceti lety. Odkazuje na nejvzdálenějšího přímého předka, Jana z Prasetína (asi 1650-1694), jehož povolání bohužel známo není. Ale v navazující linii nalezneme bezmála další tři muže věnující se kovářskému řemeslu. Nabízí se otázka po regionu, který by mohl být kolébkou Melicharova rodu. Po důkladném prozkoumání celého rodokmenu si lze všimnout názvů vesnic jako Jetřichovec, Těchobuz, Křížov, Prasetín. Tyto vesnice patřily pod panství votické. Z toho vyplývá, že se jedná o oblasti, které zhruba leží severovýchodně od Tábora.³⁰

²⁵ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12.

²⁶ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12.

²⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 46.

²⁸ Zápis z matriční knihy. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/13756/41>, [cit. 2022-07-10].

²⁹ Archiv oblastního muzea Praha – východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Strom rozrodu Melicharů.

³⁰ Archiv oblastního muzea Praha – východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Strom rozrodu Melicharů.

Kronika vypovídá o nekatolickém vyznání rodiny, což je podloženo soupisem nekatolíků z roku 1651. V tomto kraji okolo Tábora to však nebyla vzácnost, proto není divu, že nemáme žádné zmínky o někom z předků Františka Melichara, kdo by byl knězem nebo mnichem. Katoličkami byly až jeho dcery, které podstoupily klášterní výchovu.³¹

Kovářská tradice tedy spojovala všechny mužské potomky rodu Melicharů, což je znázorněno ve vývodu z předků.³² Rudolf Melichar barvitě popisuje: „*Jde tedy o rod, kde „černé řemeslo“ překonalo staletí.*“³³ Od venkovských kovářů se dostáváme přes strojníky a továrníky až k inženýrům.

První, komu se povedlo prosadit a vytvořit vlastní kovářskou dílnu, byl vzdálený předek Františka Melichara, Josef Melichar, a to konkrétně roku 1782 v Bukové u Načeradce, kam se přišel. Byl zvláště vítán, protože kovář ve vesnici byl výhodný pro místní rolníky.³⁴

O několik let později se stala jedna významná událost, která měla celkem velký vliv na budoucnost Jakuba Melichara, otce Františka Melichara, jeho syny a potažmo na Františka Melichara. Jakub pocházel z neúplné rodiny, jeho matka Mařena porodila tři děti jako svobodná žena. Lze si představit, v jak nuzných podmínkách rodina žila. Dcera Kateřina podlehla bídě a zemřela ve věku pouhých 4 let. Nejmladší Jakub se nejspíše u svého strýce vyučil, stejně jako jeho předci, kovářem. Poté ho čekala vojna, ze které se roku 1839 vrátil a začal pracovat – kovářit v Pavlovicích³⁵, kde se za rok oženil s o osm let starší Karolínou Švejdvou. „*Vůle rodičů rozhodovala častěji, když rodiče usoudili, že jde o dobrou příležitost jejich dětí. Láska se tehdy zvlášt' na venkově pokládala za pouhé rozmazlení, jak se tehdy říkalo.*“³⁶

Na tuberkulózu skonala 57letá Mařena roku 1849. „*V matrice ji při úmrtí její dcery Kateřiny zapsal jako osobu padlou.*“³⁷ Jenže to ještě nikdo netušil, jakou generaci tato žena stvořila a jak významným podnikatelem se stane její vnuk.

³¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 3.

³² Archiv oblastního muzea Praha – východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Strom rozrodu Melicharů.

³³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 14.

³⁴ Tamtéž, s. 15.

³⁵ Tamtéž, s. 7.

³⁶ Tamtéž, s. 8.

³⁷ Tamtéž.

Po její smrti se Jakubu Melicharovi otevřely obzory díky penězům, které dostal ze „sirotčí pokladny“.³⁸ Píše se, že to bylo kolem 117 zlatých, které na alimentech byl donucen vrchností³⁹ vyplatit jeho otec Václav Vrána z Křížova, bylo to dokázáno i sirotčími knihami.⁴⁰ Jakub se díky těmto financím mohl ihned po vojenské službě postavit takzvaně na vlastní nohy, začít pracovat a nakoupit potřebné náčiní a nářadí. Což byl výrazný posun vpřed oproti jeho předkům. Svým synům poskytl potřebné kovářské vyučení a zároveň předal zkušenosti, které se tradovaly po celá pokolení. Díky alimentům měla jeho vlastní rodina o dost lepší životní situaci.

Netrvalo dlouho a narodil se novomanželům první syn Augustin, ten se však nedožil ani svého čtvrtého roku.⁴¹ Brzy na to přinesl štěstí do rodiny druhý syn, František Melichar, kterému byla dána do vínku složitá, ale slavná kariéra.

Při matričním zápisu narozených se musela stát chyba o původu otce Jakuba. Protože je v rozporu s tím, co sděluje Rudolf Melichar v kronice. Zápis doslovně uvádí: „*František Melichar Serafinský narozen 9.11. 1842 v Pavlovicích č.18, křtěn 10.11. Otec: Jakub Melichar, kovář v Pavlovicích, syn zemřelého Františka Melichara, nádeníka z Křížova č.24 na Louňovicku, matka Marie rozená Jelínková z Křížova. Matka: Karolina dcera zemřelého Martina Švejdy sedláka z Řimovic č.8 na Vlašimsku, matky zemřelé Františky rozené Příbylové z Řimovic. Kmotři: Matěj Prokop sedlák z Pavlovic č.1, Anna Zetová manželka chalupníka ze Ctiboře.*“⁴²

Zde něco nesedí. Jak jsme si již o pár řádků výše nastínili, byl Jakub Melichar nemanželským synem Marie Melicharové. A předpokládaný otec František Melichar byl vlastně Mariin bratr a Jakubův strýc. Dále nekoresponduje rodné příjmení Marie. Jelínková se totiž jmenovala její matka, když byla ještě svobodná.⁴³ Lze si tedy povšimnout, jak farář popletl zápis.

³⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 8.

³⁹ Povinností vrchností bylo starat se o sirotky a otec se k placení zřejmě dlouho neměl.

⁴⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 8.

⁴¹ Tamtéž, s. 8.

⁴² Zápis z matriční knihy. Dostupné z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/13756/41>, [cit. 2022-07-10].

⁴³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 9.

3.1. Mládí Františka Melichara

O jeho mládí nemáme bohužel moc informací. V kronice se dočteme o brzkém úmrtí matky Karolíny Melicharové, která byla starší než otec. Zemřela na zápal plic ve věku 48 let dne 22. května 1855. V té době nebydlela rodina v Pavlovicích, ale Jakub Melichar pracoval v obecní kovárně v Ratajích, kam se přestěhovali roku 1854.⁴⁴

Jakub Melichar byl nucen najít si novou manželku, aby se postarala o jeho dvě děti a domácnost. Zalíbení našel v o 13 let mladší Františce Šrajbové. Autor kroniky vtipně poznamenává, že se tu projevil tzv. „zákon kyvadla.“⁴⁵ Bývá celkem časté, že děti novou nevlastní matku ztěžka přijmou, ani zde se nejednalo o výjimku. Téměř třináctiletý František si procházel pubertou, která vůbec nepřispěla k dobrému vztahu s macechou. Tudíž se rodina nevyhnula napjatým situacím.

Není žádným překvapením, že František Melichar šel ve šlépějích svého otce a vyučil se u něj kovářem. Důkaz nalezneme v zápise od Vlašimského cechu: „*Leta páně 1857 dne 26. října byl František Melichar z Rataj od svého otce Jakuba Melichara a spolumistra našeho za kovářského tovaryše prohlášen.*“⁴⁶

Doma mladého tovaryše nic nedrželo, maceše se narodili další dva synové Gustav a Josef, který ovšem brzy zemřel. Manželé se nakonec dočkali i jediné dcery Františky roku 1859. V té době byl již František Melichar na cestách.⁴⁷ O této životní etapě se bohužel nepodařilo zjistit více pro nedostatek pramenů.

Jediné, co víme je, že jeho pětiletá cesta vedla „nejznámější trasou mladých chasníků“ Z jižních Čech přes Tábor, Soběslav, České Budějovice, Linec a Vídeň a nazpět přes Brno do českých zemí.⁴⁸ Zřejmě si vždy na daném místě našel na kratší dobu zaměstnání.

⁴⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 9-10.

⁴⁵ Tamtéž, s. 10.

⁴⁶ Tamtéž, s. 11.

⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

3.2. Vojenská služba

Za důležitou etapu Melicharova života, která ho mnohé naučila, by se dala pokládat jeho vojenská služba. Jeho aktivita u vojáků byla velmi úspěšná. A nejen to, vrátil se plný zkušeností ze světa a s velkými idejemi, které přesahovaly vesnický život.

Ve svých 21 letech, tehdy se psal rok 1863, narukoval na vojnu v Českých Budějovicích k dělostřelecké brigádě. Šikovný kovář neměl o práci nouzi, protože bylo zapotřebí okovat koně, opravit kanony apod. František Melichar se o koně staral rád i doma, není žádným překvapením, že jim dobře rozuměl, což dokazuje jeho kvalifikace v kmenovém listu, která doslovně zní: „*Velmi dobrý pečovatel koní – zná číst a psát*“⁴⁹

V kmenovém listu se dozvídáme o jeho zařazení v přední linii po dobu osmi let a poté následovala záloha dělostřelců.⁵⁰ Dočteme se o Melicharově zevnějšku, tudíž si ho můžeme lépe představit. Doslova a do písmene se zde píše: „*Oči šedé, vlasy hnědé, nos tupý, ústa proporcionelní, obličej oválový, zvláštní znamení žádná. Mluví česky. Výška ve vídeňských coulech 64 a 3/4. Tj. něco málo přes 170 cm.*“⁵¹

Roku 1866 v průběhu prusko-rakouské války se František Melichar účastnil polního tažení v Itálii.⁵² Není známo, jestli již před válkou, nebo až po ní působil ve vídeňském Arsenalu. Jeho vznik lze datovat do roku 1848. Byl to vojenský komplex, zbrojnice, která sídlila v okrese Landstrase.⁵³ Melichar měl zájem učit se, tak zde přešel z kovářské práce na strojnickou, která se mu později velice hodila. Pracoval na soustruhu i obráběcích strojích. Naučil se německý jazyk, který mu usnadnil budoucí život. Jeho nadřazení si všímali zájmu, a proto si získal oblibu nejen u majora Diepolda, ale zvláště u setníka Herzoga. Jednou prorocky prohlásil, že „mašiny“ mu dopomohou k velkému úspěchu.⁵⁴ Dnes, mimo malou část Arsenalu využívanou rakouskou armádou, osidlují budovy divadelníci, úřady a nalezneme zde i byty a muzeum vojenské historie.⁵⁵

⁴⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 17.

⁵⁰ Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III, s. 3.

⁵¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 17.

⁵² Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III, s. 3.

⁵³ Dostupné z: <https://rodinnivalecnici.webnode.cz/pribuzni-valecnici-nasich-valecniku/>, [cit. 2022-07-10].

⁵⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 18.

⁵⁵ Dostupné z: <https://rodinnivalecnici.webnode.cz/pribuzni-valecnici-nasich-valecniku/>, [cit. 2022-07-10].

„Na základě nového branného zákona z roku 1868 byl zařazen na 3 roky do přední linie. 7 roků jako záloha a 2 roky do zeměbrany /Landwebr/ číslo 46 od odvodního dne počínaje. Do záloh byl přeložen 1. ledna 1869, ale propuštěn byl o něco dříve.“⁵⁶

Válečný kříž, vyznamenání, které si vysloužil roku 1874 za 6 let poctivé práce v Arsenálu nebo za tažení do Itálie, ho jistě velmi těšilo. O rok později skončila jeho vojenská evidence snad na vyžádání otce, kvůli pomoci doma a v kovárně.⁵⁷

4. „Gründerská cesta“ aneb od vesnického kováře k světově známému vynálezci

4.1. Kamberská kovárna

Po návratu z vojny domů na Františka Melichara čekala kamberská kovárna a spolupráce s otcem a dvěma bratry. Jakub Melichar viděl v mladém a pracovitém synovi svého nástupce v řemesle na venkově, ale ten měl neměřeno dál.

Svou šikovnost kovář předvedl ještě téhož roku, kdy dorazil domů. Bylo zapotřebí opravit velkou mlátičku nájemci dvora Hrabovi z vesnice Libouň. František Melichar se toho s úspěchem ujal a vysloužil si 16 zlatých.⁵⁸ Tento počín by se dal pokládat za vůbec první Melicharův větší výdělek a zapsal se tím v očích lidu jako mistr ve svém řemesle, na kterého se mohou obrátit.

Když otec viděl, jak se Františkovi Melicharovi daří, rozhodl se mu předat celou kovárnu. Roku 1872 si na Okresním úřadě v Táboře musel zažádat o povolení kovářské živnosti takto: *„Jsem třicet roků stár sebeprávný příslušník obce kamberské, vyučený kovář a posud dobře zachovalý, míním v mém domě čp. 97 v Kamberku a sice v kovárně k tomu zřízené a proti ohni bezpečně samostatně živnost kovářskou provozovati. Tento můj úmysl k samostatnému povolování kovářské živnosti odpovídám s tou snažnou prosbou, aby slavné c.k. okresní hejtmanství tuto mou provozovárnu na základě místního ohledání schválili mně napotom potřebný živnostenský list co nejdříve vydati a v příčině předepsání výdělkové daně co potřebí laskavě zaříditi ráčilo.“⁵⁹*

⁵⁶ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 18.

⁵⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 18.

⁵⁸ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, Brandýs nad Labem, 1911, s. 124.

⁵⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 20.

Důležité slovo ještě před rozhodnutím úřadu měla celá obec Kamberk, ve které byli lidé dotazováni, zda nemají námitky a připomínky proti jeho živnosti. Úřady byly Melicharovi nakloněny, a proto dne 25. června 1872 dostal živnostenský list s povinností hlásit se u berního úřadu v Mladé Vožici kvůli daním.⁶⁰

Můžeme si klást otázku, proč si nezažádal rovnou o živnost strojírenskou, když měl velmi blízko k oboru mechanizace zemědělství a dalo se předpokládat, že orientace na zemědělské stroje je budoucností a jejich potřeba stoupne. František Melichar měl ambice a nechtěl jít jen ve šlépějích svého otce. Ale můžeme se domnívat, že si nejspíše nemusel věřit na získání strojírenské živnosti, ke které neměl kvalifikaci.

V 70. letech 19. století byla mechanizace zemědělství na venkově teprve na počátku. Ale pomalu a jistě se vylepšování dostávalo i tam. Přestalo se nechávat pole dočasně ležet ladem (tzv. úhory) a přešlo se na intenzivní zemědělskou činnost zdokonalením osevních postupů a použitím umělých hnojiv. To mělo za následek zvýšení výnosnosti.

Inteligentní kovář se chytl příležitosti a pustil se ve své kovárně do oprav zemědělského náčiní, především strojů. Tato přechodná etapa ale neměla trvat dlouho. Jeho ambice prorazit do světa a vyrobit něco vlastního a nového, čím přispěje strojírenskému zemědělství k dobru, byla jeho velkou vizí.

4.2. Ruční mlátička

Melichar usiloval výrobu ruční mlátičky, která se stávala populární u menších a středních hospodářů. Hlavní oporu měl ve svých bratrech Antonínovi a Augustinovi, kteří byli do nové práce zapálení stejně jako on. Otec se do této činnosti nezapojoval a zůstal při „staré dobré“ kovařině.

Práce nebyla snadná a mladí nadšenci museli lecco obětovat. První zádrhel přišel v podobě nedostatečného náčiní na výrobu. Byl zapotřebí obráběcí stroj čili soustruh, který se bratři rozhodli sami vyrobit. Při této práci Melichar uplatnil své dovednosti z Vídně, kde pracoval v Arsenalu na různých strojích a pamatoval si, jak se do výroby pustit. Vznikl na dnešní dobu primitivní tzv. šlapací dřevěný soustruh o délce přes jeden

⁶⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 20.

metr, kterému bratři přezdívali „dejpank“, což je zkomolenina německého slova Drehbank.⁶¹

Poté pokračovali výrobou dřevěných modelů na odlitky k mlátičce.⁶² Model na ozubená kola byl velkou překážkou, která později napáchala své škody.

Když byly modely vyrobeny, s velkým úsilím je naložili na vozík a zamířili na 40 km dlouhou cestu do slévárny ve Včelničce, kde získali odlitky. Mezitím byla zhotovena dřevěná kostra u truhláře. Zanedlouho byl čas vše spojit dohromady a uvést mlátičku do pohybu. Čeho se napjatí bratři dočkali? Jen velkého rámusu nezapadajících koleček.⁶³ Nastalo zklamání, ale houževnatost převládla.

Bylo zapotřebí získat nové odlitky. Včeličce již nedůvěřovali, tak se vydali na dvoudenní cestu až do dalekých Holešovic v Praze, kde sídlila firma Umrath. Nazpět vezli 60 kilový materiál. Když cesta stoupala do kopce, předvedli opravdu nadlidský výkon. Ale vyplatilo se, sestavili novou mlátičku s již nezávadnými odlitky. Bratři ji s obavami roztočili a dočkali se vytoužené radosti z fungujícího stroje.⁶⁴

V Táboře se roku 1871 chystala hospodářská výstava, což byla skvělá příležitost pro zviditelnění tak pracného výrobku. Jakmile skončili nejhlavnější polní práce, bylo oznámeno datum výstavy na 9. října.⁶⁵ V předsednictví zasedal hrabě Jan Harrach⁶⁶ a probíhala pod patronátem Zemské vyšší hospodářské školy. Dopoledne komise zhlédla všechny vystavené předměty. A odpoledne byly vyhlášeny ceny a rozdány dvě medaile. Není žádným překvapením, že jedna medaile putovala k Melicharovi, kterého ještě po vyhlášení rozjařený dav snesl z tribuny.⁶⁷ Byl to dvakrát takový úspěch, protože mlátičku nevystavoval sám,⁶⁸ a přesto zvítězil. Krásný začátek slibné kariéry právě nastal a jméno Melichar se dostalo do povědomí mezi hospodářské strojaře.

Místy zaslechl dokonce povzdechy nad nedostatečným počtem domácích hospodářských strojů a zanedbaným rolnictvím v tábořském kraji oproti jiným.⁶⁹

⁶¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 20-21.

⁶² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 21.

⁶³ Příčinou bylo neodborné provedení modelů do vlhkého formujícího písku a navlhčené dřevo se zkroutilo.

⁶⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 22-23.

⁶⁵ Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III, s. 3.

⁶⁶ Aktivně působil v českém kulturním i politickém životě.

⁶⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 24.

⁶⁸ Ruční mlátičku přišel představit také strojník Mareda (Mladá Vožice).

⁶⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 24.

Dokladem je Tábořský list: „*Neznáme ještě dost dobrého a potřebného nářadí hospodářského i zdá se nám jako bychom neuměli dostatek domácích vyrabitelů, a pak už máme také velký nedostatek dělníků.*“⁷⁰

V témž listě dále psali: „*V naší krajině jen pozvolna to jde se zaváděním lepšího nářadí a strojů hospodářských ku předu, poněvadž máme daleko k výrobníkům. Domácích zhotovitelů hospodářského nářadí a strojů máme jen malý počet.*“⁷¹

Medaile z výstavy povzbudila Melichara. Našel takzvanou „díru na trhu“ a chytil se příležitosti. Již věděl, že se nespokojí s domácím kovařením po otcově boku. Bylo zapotřebí se přesunout do většího střediska, protože na malé vesnici by toho moc nedokázal. Proto se rozhodl pro Mladou Vožici, kde si vyhlédl dům, který prodávali manželé Průšovi.

Kupní smlouva zněla: „*Prodávající přítomnou smlouvou páni manželé František a Petronila Průšovi držitelé domu čp. 264 v Mladé Vožici, se dvorčikem a zahrádkou pak pole č. pol. 1061 pod 150 sáhů, kterýžto dům i s pozemky jim dle trhové smlouvy v Mladé Vožici, dne 4.12. 1853 vtělené v mladovožické kontraktní knize v folii 252 vlastnický patří se vším právem a příslušenstvím tak jak oni sami dům tento a pozemky drželi a držeti právo měli, jmenovitě se vším co v domě tomto i vedlejších stavení hlínou a vápnem zaděláno hřeben neb klínem přibito jest, panu Františkovi Melicharovi do úplného i neobmezeného vlastnictví, za společně umluvenou cenu trhovou 500 zl. měny Rakouské. Za tuto trnovou cenu 900 zl.r.m., pan František Melichar tento dům č.p.264 v Mladé Vožici se zahrádkou pak pole tamtéž č. pol. 1061 i s příslušenstvím kupuje a do svého neobmezeného vlastnictví přijímá (...)* V Mladé Vožici dne 15.4.1873 – Wien 21.April 1973“⁷²

Kamberskou chalupu nabídl za 900 zlatých k prodeji Tomáši Hudcovi. Celá blízká rodina, tehdy první manželka a jeho dvě dcery odešli s ním do nového bydlení. Následoval je i mladší bratr. Druhý bratr Antonín s devatenáctiletou sestrou Františkou odešel na obecní kovárnu ve Smilových Horách.⁷³

⁷⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 25.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 26.

⁷³ Tamtéž, s. 26-27.

4.3. Počátek podnikání

Nový začátek v Mladé Vožici se stal pro Františka Melichara přelomový. Po založení dílny zažádal 10. května 1873 opět o živnostenský list, tentokrát však o povolení živnosti strojnické, protože nabyl potřebného sebevědomí na hospodářské výstavě.

„Jsa 30 let stár, tedy sebeprávný příslušník obce Ctiboř okres Vlašim, bytem v Mladé Vožici a dosud neúhonný, mám úmysl živnost strojnickou v městě Mladé Vožici samostatně provozovati, zejména hospodářské stroje zhotovovati, ku kterému cíli jsem si dílnu strojnickou v mém domě čp.264 v Mladé Vožici s povolením městské rady zříditi nechal. Tento můj úmysl k samostatnému provozování živnosti strojnické v Mladé Vožici opovídám s tou značnou prosbou, aby mě slavné c.k. okresní hejtmanství provozovárnu v mém domě čp.264 v Mladé Vožici schváliti, živnostenský list co nejdříve laskavě vydati a stran předepsání daně co potřebí dobrotivě zříditi ráčilo.“⁷⁴

Obec neměla žádné připomínky proti Melicharově činnosti. Naopak měl jejich plnou podporu. Z toho vyplývá, že když okresní hejtmanství města Tábora provádělo šetření, zda by jeho činnost nenarušovala životy občanů, dostalo se jim kladné odezvy. Navíc k jeho překvapení po něm úřady nechtěly, ani průkaz kvalifikace.⁷⁵

Domníváme se, že mu pomohlo získání ceny z hospodářské výstavy, protože o jeho výkonu psal čteně i tehdejší krajský list. Nic nebránilo v získání živnostenského listu, který záhy obdržel a začal podnikat.

Zpočátku měl velkou oporu v bratrovi i otci, kteří mu pomáhali. Ve vedlejších obcích se rolníci rychle dozvěděli o Františkově šikovnosti. O práci nouze nebyla, tak pracovali od svítání do pozdního soumraku. Po čase jim síly nestačily a Melichar musel najmout učně a dělníky. Začátky se odvíjely v jednotvárné práci oprav zemědělských strojů, hlavně kvůli obživě, protože tato činnost nesla svou jistotu. Ale Melicharova vize o výrobě nových zařízení se zanedlouho začala plnit. Nejprve se soustředil na výrobu ručních mlátiček, s čímž měl již zkušenosti. Poté se pustil do rezaček, čistících mlýnků na obilí a celoželezných bran, což byla v tom kraji rarita, protože doposud se používaly jen dřevěné.⁷⁶

⁷⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 27.

⁷⁵ Tamtéž, s. 28.

⁷⁶ Tamtéž.

Podnikatelská činnost se stále více rozšiřovala, Melicharovi se dařilo, žádnou práci neodřekl, a v důsledku toho stoupala potřeba zvětšit provozní kapitál. Navíc někteří rolníci platili až po žních nebo dokonce na Vánoce. Kronika uvádí, že „vydlužil od záložny v Mladé Vožici 500 zlatých na 9% úrok proti hypotekárnímu zajištění na jeho domu.“⁷⁷

Výrobná se těšila následující měsíce stoupající poptávce. Pracovalo zde 17 dělníků,⁷⁸ což bylo na tehdejší dobu hodně, a proto mnozí lidé přezdívali Melicharovi „továrník“. Jenže stále chyběl dostatek prostředků, aby se dílna udržela v chodu. Tento problém mu pomohl řešit sám starosta obce, který neváhal půjčit 500 zlatých.⁷⁹ Avšak potíže s financemi ho ještě delší dobu provázely.

4.4. „Dluhy jedí z mísy“ aneb z vrcholu na dno

Psal se rok 1873 a krachem na vídeňské burze započala vleklá hospodářská krize. Františkovi Melicharovi nastaly krušné časy plné odříkání, protože nebyl připraven na velký tlak. Stále měl dluhy, které nesplatil. Klesla poptávka po výrobcích a úbytek peněz byl brzy znát.

Na tomto příkladu se ukazuje, jak nezkušeným podnikatelem byl. Nepřipouštěl si vnější hospodářské vlivy jako byla krize, náhlé životní změny a nepočítal s finanční rezervou. Měl sebedůvěru, ani statečnost mu nechyběla, proto byl přesvědčen, že vše zvládne včas vyřešit a zaplatit. Můžeme jen hádat, zda by dluhy splatil, kdyby nepřišel krach na burze, ale realita udeřila a Melicharovi nezbývalo než začít s propouštěním dělníků. Situace se stávala čím dál více tíživější.⁸⁰

Dluhy přibývaly a rostly i úroky za dům, který měl být splacen do dubna roku 1874. Dělal to 400 zlatých s 6 % úrokem. Melicharovi se evidentně v této tíživé situaci nepodařilo dluhy splatit a úroky rostly dál. Přidal se dluh za nákup materiálu z Prahy od Šebestiána Tragera. Ten dokonce dostal Melichara k soudnímu řízení. Spadl do exekuce na 300 zlatých s 8% úrokem.⁸¹

⁷⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 29.

⁷⁸ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 124.

⁷⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 29.

⁸⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 30-31.

⁸¹ Tamtéž, s. 31.

Aby byla zachráněna čest jména Melichar a rodinný dům, rozhodl se roku 1876 prodat obydlí svému bratrovi Antonínovi bez ohledu na to, kolik peněz Antonín měl. Prodejní cena čítala 800 zlatých.⁸²

Neštěstí přišlo do Melicharovy rodiny ještě v jedné podobě. Zemřela Melicharova první manželka Petronila. Zanedlouho se však oženil podruhé s Marií Hemrovou, která přinesla slušné věno a dala ho k dispozici na splacení části dluhů.

Celá rodina se semknula a dělala vše proto, aby se z potíží co nejdříve dostali. Tomu nasvědčuje i výrok bratra Antonína, který nejvíce pomohl: „*Zaplatili jsme bankrot, aby dobré jméno Melichar nebylo pošpiněno.*“⁸³

Zdálo se, že je pro něj v kraji vše ztraceno, potřeboval změnu prostředí a nový začátek. Cítil, že jeho pověst už není taková jako na počátku podnikání, proto se roku 1877 rozhodl, že definitivně Mladou Vožici opustí. Jeho širší rodina, otec i bratři zůstali. Antonín se pokoušel vydělávat na dluhy za dům, které přesáhly 1700 zlatých. Nebylo zbylí a v prosinci roku 1878 dům prodal manželům Stiborovým, čímž dluhy svého bratra zaplatil a likvidace Melicharovy živnosti tak byla definitivně uzavřena.⁸⁴

4.5. Praha

František Melichar se přestěhoval rovnou do centra hospodářského rozvoje, tedy do Prahy. Odešel nejprve bez manželky a dětí, kteří zůstali dočasně společně s Antonínem a otcem v Mladé Vožici. Chtěl se znovu prosadit ve svém řemesle, ale zpočátku musel vykonávat práci podřadnější, aby se užívil. Vzal si do pronájmu malou dílničku v Praze „Na Tejnec“, kde opravoval různé zemědělské stroje, spravoval mlátičky apod. S sebou přivezl decimální váhu, tu brzy prodal za 34 zlatých. Snažil se vyrábět menší stroje, dokonce malou váhu do kuchyně. Brzy začal s výrobou nových hospodářských řezaček, které jezdil nabízet na trhy do Unhoště, Berouna i do Brandýsa nad Labem.⁸⁵

Nastalo jeho první setkání s městem Brandýs nad Labem, které mu zanedlouho přirostlo k srdci natolik, že se sem přestěhoval na popud rolníka Jana Šestáka ze Záp, jemuž prodal svůj první secí stroj, který roku 1877 zhotovil.⁸⁶ Jeho vize výroby secích

⁸² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 31.

⁸³ Tamtéž, s. 33.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandýs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 124.

⁸⁶ Tamtéž, s. 124.

strojů, které se v Čechách skoro vůbec nevyráběly, nýbrž dovážely z Anglie a Německa, se pomalu stávala realitou. Našel správné místo na trhu, ve kterém se mohl prosadit, protože prozatím nebylo konkurence. Rolník Šesták Františka správně odhadl a viděl v něm potenciál pro hospodářsky se rozvíjející město Brandýs.

Mezitím se do Prahy přestěhovala manželka s dětmi a Melichar o nabídce rolníka dlouho přemýšlel. Jeho mysl pronásledovaly nejspíše vzpomínky na neúspěšný pokus o podnikání v Mladé Vožici. Nakonec se rozhodl nabídku přijmout a odstěhovat se. Bydlel v pronájmu ve staroboleslavském domě č. 126, kde si zařídil i menší dílničku. Opravoval, sestavoval a přemýšlel, jak vylepšit secí stroje.⁸⁷

4.6. Vynálezce

V kapitole o secích strojích zaznělo, že Melicharovu výrobu inspirovaly stroje Rudolfa Sacka. Vydal se proto roku 1879 za finanční podpory továrníka Ferdinanda Janovice, majitele továrny na oleje a fermež, do Lipska na průzkumnou cestu. Prohloubil své dosavadní znalosti a dozvěděl se více o výrobě důlkových strojů, které postupně po návratu domů vylepšoval svými vynálezy. Pracoval jako dělník v Sackově továrně v Plejvici u Lipska, ve které nabyt mnoho cenných zkušeností. Navštívil velké závody na hospodářské stroje v Lipsku i Halle.⁸⁸ „*Tato jeho vnímavost nezůstala však utajenou a Melichar byl na to okamžitě propuštěn; nicméně pochytil přece tolik, co potřeboval, ostatní si doplnil.*“⁸⁹

Po návratu do Čech se nejprve soustředil hlavně na jednodušší stroje šnekové, protože je mohl vyrábět ve své dílně a nepotřeboval speciálnější náčiní. Teprve za několik let se odhodlal k tomu, že do výroby zařadí jednoduché lžičkové výsevní ústrojí. Dal za vznik jeho nejlepšímu secímu stroji „*se lžičníkem s roztahovacími lžičkami*“.⁹⁰

František Melichar byl ve výrobě velmi systematický a přemýšlivý, jeden vynález navazoval na druhý. Ale nebyl prvním, kdo v Brandýse konstruoval secí stroje. Roku 1880 dostal patent za sestavení kombinovaného secího a rozmetacího stroje pan

⁸⁷ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 125.

⁸⁸ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 11.

⁸⁹ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

⁹⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 47.

Kostomlatský.⁹¹ Ale Melichar ho zanedlouho vědomostmi převýšil a získával jeden patent za druhým.

5. Patentované stroje Františka Melichara

Rudolf Melichar v kronice píše, že se mu podařilo opatřit výpis patentů z Vídně, kterých František Melichar dosáhl. To bohužel neplatí o všech podaných patentových přihláškách, tudíž nelze zjistit přehled o vynálezech, které na patent nedosáhli. Jistě by bylo pozoruhodné zjistit, proč patent zrovna na určitý typ stroje udělen nebyl.⁹²

Melichar obdržel téměř přes dvacet patentů. Nejprve si musel podat přihlášku do Vídně do Patentového úřadu s heslem: zdokonalení secích strojů.⁹³ Psalo se 17. 7. roku 1883, když František Melichar obdržel první ze svých mnoha patentů. A čeho se týkal? Zdokonalení Sackova secího stroje s důlkovým ústrojím a zjednodušení jeho vyprazdňování.⁹⁴

„Po první této patentní přihlášce následovaly ostatní velice rychle za sebou, jako: zlepšení zámků radlicových pák, pérové zachycové tašky semene, výměna radličkových špiček, zdvih celého radličkového rámu pro mělkou neb hlubší setbu bez zatížení závažími, lehké pákové vedení stroje atd. atd.“⁹⁵

Za předchůdce geniálního vynálezu – secího stroje s názvem *Unikum*, o kterém se dozvíme níže, by se dal považovat stroj, jenž dokonaleji řešil nabírání zrna a výsev než dosavadní Garettovy stroje. Patent mu byl udělen 31. 3. 1888.⁹⁶ *„Řešil zcela novou konstrukci výsevného ústrojí se lžičníkem a pevnými jednoduchými lžičkami. Lžičník sestával ze dvou plechových kotoučů, mezi nimiž byly pevné lžičky vhodně tvarované, aby i na svazích stroj správně sel.“⁹⁷* Po tomto důležitém úspěchu nastal velký obrat v rozmachu jeho práce.

⁹¹ Jan VOJÁČEK, *Vývoj secích a rozmetacích strojů*, s. 6.

⁹² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 47-48.

⁹³ Tamtéž, s. 48.

⁹⁴ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12-13.

⁹⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 48.

Výrazný krok kupředu znamenalo řádkovací rozmetadlo na umělá hnojiva, která bývala koncem 19. století stále šířeji využívána. Navíc stroj pro rolníky měl větší efektivitu a díky němu bývala vyšší sklizeň. Další výhodou byla kombinace s přístrojem na setí jetele. Ve Vídni ocenili tuto multifunkčnost Melicharova stroje dalším patentem v červenci roku 1890. O dva roky později přišlo další vylepšení, spojil setí i rozmetání hnojiva do jednoho jediného přístroje.⁹⁸

Zahájení výroby lžičkového secího stroje patentovaného v roce 1888 zvýšilo několikanásobně produkci v továrně. Melichar ho neustále vylepšoval a do jubilejní výstavy bylo vyrobeno 2000 kusů. Výroba rostla rok od roku, zatímco v letech 1887-1888 vyprodukovali 200 kusů, skoro čtyřikrát tolik bylo zhotoveno v roce 1890. Uplatnění našly jak na domácím, tak na zahraničním trhu. Vývoz směřoval do Uher, Haliče a na počátku 90. let i do Ruska.⁹⁹ „V samotném roce konání jubilejní výstavy, na níž Melicharem vystavené secí lžičkový stroj a kombinovaný secí stroj na řepu a umělé hnojivo byly označeny za „nejznamenitější český vynález v oboru secích strojů“, 120 zaměstnanců brandýské továrny vyrobilo 850 strojů.“¹⁰⁰

5.1. Jubilejní výstava

Jubilejní zemská výstava se konala na nově vybudovaném výstavišti v Praze roku 1891 na oslavu jubilea první průmyslové výstavy, která se konala roku 1791 v Klementinu.¹⁰¹ Tato hospodářská, společenská a kulturní událost byla pro Melicharovy vynálezy velmi důležitá. Díky neúčasti Němců se stala přehlídkou rozvoje vynikající české průmyslové vyspělosti.

Máme dochovaný plný záznam textu o vystavovateli Františku Melicharovi z tehdejšího deníku *Praha*, který uvádí Rudolf Melichar v kronice. Časopis charakterizuje v úvodu vystavovatele takto: „Na zemské jubilejní výstavě zaujímá v oboru hospodářských strojů a pomůcek bez odporu první a velmi čestné místo mezi vystavovateli českými firma František Melichar v Brandýse n/L, továrna výhradně na secí stroje obilní, jetelové, řepní, rozmetadla umělého hnojiva. Je to jediná továrna toho druhu v celém

⁹⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 49.

⁹⁹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 13.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Dostupné z: <https://www.mmspektrum.com/clanek/prumyslova-vystava-roku-1791>, [cit. 2022-07-10].

Rakousku, která se zařídila na vyrábění jen jednoho druhu strojů, a to secích strojů lžičkových univerzálních s nehybnou truhlou vlastního vynálezu a patentu.“¹⁰²

Chválí jeho pracovitost: „Po několik let razí si jméno znamenitého českého vynálezce Františka Melichara a výtečného konstruktéra v oboru hospodářských strojů cestu co nejširší a známost v kruzích našeho uvědomělého dělnictva, a to nikoliv reklamou, nýbrž prací a důvtipem vynálezů jeho, čím dále tím více. Znamenitý tento odborník překvapuje náš rolnický lid téměř každoročně novou a praktickou myšlenkou.“¹⁰³

Časopis se vyjadřoval k nejnovějšímu Melicharovu stroji více než pozitivně: „Nejnovější patentovaný lžičkový tento stroj vyznamenává se následujícími přednostmi. Jest to jediný stroj lžičkový, který má pevnou tedy nepohyblivou obilní skříň a jímžto možno na rovině a taktéž i do kopce neb skopce na příkré strání veškeré druhy obilní stejnoměrně rozsévati, aniž by třeba bylo truhlu obilní nějak řídit či nahýbati. Melicharův universální secí stroj, má jen jeden secí hřídel, který se pro veškeré existující druhy obilí výtečně hodí.“¹⁰⁴

Dále ho popisuje jako „manipulaci přístupným“, bez zbytečných řetízků, které v jiných soustavách překáží. Dá se během 1 až 2 minut rychle seřídít k setí libovolného počtu řádků řepky „aniž by bylo nutno nepotřebné čili zbývající botičky čili botky odstraniti, což u jiných strojů secích nutno jest a zase naopak...“¹⁰⁵ Poté ho lze opět během několika minut přizpůsobit k setí obilí.

Článek rozebírá vyprazdňování i rozebírání jednotlivých částí stroje. Jsou zde vykreslena všechna vylepšení, která nese. „Ku cili řízení množství výsevu nutno u něho jenom pákou zasouvátka pohnouti (...) Měnění ozubených koleček, které hřídelem secím pohybují, jest taktéž velice zjednodušeno a jest nutno v pádu potřeby jen jediného kolečka, které na secím hřídeli nastrčeno jest, vyměnit, nikoliv však obou, jak u všech jiných secích strojů státi se musí.“¹⁰⁶

Nastiňuje, jak pravidelný a stejnoměrný chod má. Protože je tažen z prostředka, nikoliv za předek. Nelze polámat lžičky, jelikož „stroj tento žádných nastrkovacích trychtýřů v secím ústrojí nemá a lžičky následkem toho s těmito do styku přijít nemůžou.“

¹⁰² Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 68-69.

¹⁰³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 70.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 71-72.

Lze k němu přidělat praktický přístroj na rozmetání vlhkého i suchého umělého hnojiva. „*Výsev hnojiva možno libovolně řídit i práci též i zastaviti, též možno tímto přístrojem hnojivo široce na povrch neb pod semeno do řádků do libovolné hloubky zasívati. Připojí-li se stroji Melicharovu kopečkovací přístroj možno též řepu do kopečků a to do libovolné vzdálenosti sázeti.*“¹⁰⁷

Deník *Praha* udělal Melicharově secímu stroji vynikající propagaci a zařadil ho na první místo: „*Všichni odborní znalci naší i cizozemští, již výstavu dosud navštívili, pronesli úsudky o stroji tomto, který se výtečně všude osvědčuje co nejepochvalnější. Však nejlepším doporučením jsou přečetné zakázky panství, dvorů a hospodářův českých, jež stroj tento stále objednávají. Odporúčujeme každému, aby neopomenul navštívit a si prohlédnouti tyto vynikající výrobky české práce – naším pak hospodářům v jich vlastním zájmu výtečný Melicharův univerzální secí stroj odporúčujeme co nejlépe.*“¹⁰⁸

Z tohoto článku můžeme cítit nadšení, protože tuto událost vnímali návštěvníci, potažmo vystavovatelé, jako obohacující.

5.2. Unikum

Úspěchy a rozrůstající se továrna Melichara motivovala k dalším podnětům. Roku 1894 se mu konečně povedlo sestrojít přelomový univerzální secí stroj s názvem *Unikum*,¹⁰⁹ který během následující let ještě zlepšoval.

Tato nová konstrukce předběhla svou konkurenci a vyřešila nedostatky všech tehdejších secích strojů: „*Roztahovací lžičky umožnily univerzální použití stroje pro různé plodiny – od máku po kukuřici. Jednoduchá a lehká konstrukce výsevného ústrojí byla méně namáhána, v důsledku toho výrazně méně docházelo k poškození a stroj měl velmi dlouho životnost. Horní výsev nepoškozoval semena a nevadilo mu ani, když se mezi semeny vyskytly nějaké jiné předměty, třeba kameny. Konstrukce upevnění celé skříně vyřešila problémy nerovnoměrného výsevu při jízdě z a do kopce. Snadné ovládaní výrazně snižovalo čas potřebný na seřízení stroje.*“¹¹⁰

¹⁰⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 72.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 72-73.

¹⁰⁹ Obrázek v příloze č. 5.

¹¹⁰ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/unikum>, [cit. 2022-07-10].

Proslavil se díky tomuto epochálnímu vynálezu nejen v českých zemích a v Rakousku-Uhersku, ale i za hranicemi a po celém světě. Název značky *Original Melichar* se tradoval jako symbol kvality v evropských zemích, Africe, Austrálii i Jižní Americe.

Melicharovy výrobky si velmi oblíbili Francouzi. A pro zajímavost byl údajně František jedním z prvních, kdo si koupil auto Renault z francouzské rozbíhající se továrny v roce 1898.¹¹¹

Na neustálé rozrůstání závodu a modernizaci výroby a sortimentu navazovala reklama firemních výrobků. Jméno značky *Original Melichar* nesmělo chybět na žádném výrobku. Z toho také vycházela firemní reklama. Z nejznámějších sloganů mohou být jmenovány například:

*„Jak kdo seje, tak i sklízí jest staré a osvědčené české přísloví. K bezvadnému výsevu potřeba rovněž dokonalý secí stroj a tím jest jedině a nepopíratelně: původní Melicharův secí stroj „Unikum“ s posouvateľnými lžičkami (dle vedlejšího vyobrazení). Jediný výrobce a vynálezce František Melichar největší česká speciální továrna secích strojů Brandýs nad Labem.“*¹¹²

Dochovala se ještě druhá ve znění: *„Lžičkový kotouč Original Melichar s roztahovacími lžičkami jest naším vynálezem. Velikost výsevních lžiček může býti podle velikosti vysévaného zrna a podle žádaného množství výsevu zvětšována nebo zmenšována.“*¹¹³

Melicharův závod překvapil strojírenský svět tímto univerzálním vynálezem pohyblivého lžičkového kotouče. V příloze je doloženo, jak *Unikum* vypadalo v praxi při práci a jeho součásti.

Továrna se nesoustředila jen na výrobu jednoho typu stroje, ale měla širší nabídku. Můžeme jmenovat válečkový secí stroj *Patria*.¹¹⁴ Byl určený pro terény kopcovitého rázu. Vyráběl se v několika provedeních. Menší, jednoduchý a levnější nesl název *Patria Mignon*. Např. pro Argentinu byla sestrojena rozšířená varianta s 18-20 řádky a označoval se jako *Patria A.D* (doble alimentación). Šlo posouvat páčky a nastavovat spodní nebo horní výsev.¹¹⁵ Z oblastního muzea se podařilo sehnat dobový návod na tento stroj, který

¹¹¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 73.

¹¹² Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Katalogy výrobků, *Unikum*.

¹¹³ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/unikum>, [cit. 2022-07-10].

¹¹⁴ Obrázek v příloze.

¹¹⁵ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/patria> [cit. 2022-07-10].

je uveden v příloze. Dalo by se říci, že předchůdcem *Patrie* byla *Fortuna*. Můžeme jmenovat ještě secí ústrojí *Ideal*, které bylo využito na setí řepy, máku a bobu.¹¹⁶

6. Rodinný život

6.1. Osudové ženy Františka Melichara

František Melichar měl pestrý osobní život. Osud k němu nebyl leckdy příznivý, spíše naopak. Na to, kolik musel přetrpět ztrát, byl stále optimistickým člověkem.

První manželství bylo uzavřeno ihned po vojně roku 1869 s Petronilou, dcerou sedláka Josefa Bárty. Vyženil celkem pěkné věno 700 zlatých, které mu do začátku pomohly. O tři roky později se jim narodila dcera Aloisie a štěstí přálo i za další dva roky, kdy přišla na svět druhá dcera Matylida.¹¹⁷ Poté přišlo stěhování do Mladé Vožice a jeho první podnikatelské pokusy, které manželka podporovala. Porodila mu celkem čtyři dcery a poslední porod se jí stal osudným. 8. prosince 1875 štěstí z narození dcery Marie vystřídal brzy smutek ze smrti milované manželky Petronily. Faktorů, které měly vliv na její odchod, bylo více. Zesláblost po vyčerpávajícím porodu, přidávající se srdeční komplikace a ekonomická krize v rodině jejímu stavu nepřidala.¹¹⁸

Péče o dcery, dluhy a rozpadající se podnikání byl zlý osud, který potkal mladého Františka Melichara. Nebylo zbytné a musel si rychle najít novou nevěstu. Tou se stala Marie Hemrová, dcera hostinského. „*Poznali se v nedaleké hospodě v Nové Vsi, když jel František za obchodem. Jak vkročil do hospody, šlápl na umytou podlahu. Energická dívka se však po něm rázně ohnala mokrým hadrem. Tím upoutala na sebe pozornost. František Melichar asi správně vytušil, že to by byla pro něho vhodná žena. Navázal tedy bližší kontakt a došlo ke krátké vážné známosti i k brzkému sňatku.*“¹¹⁹ Mezi nimi panoval dvanáctiletý věkový rozdíl, ale Marie přinesla velké věno, díky nimž splatil některé své dluhy.¹²⁰ Matriční zápis vypovídá o jejich svatbě takto:

„*Dne 12.2. 1877 oddán František Melichar, továrník hospodářských strojů v Mladé Vožici č.p. 264 syn Jakuba Melichara, kováře v Kamberce č.97 - věk 35 roků s*

¹¹⁶ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/ideal>, [cit. 2022-07-10].

¹¹⁷ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 31

¹¹⁸ Tamtéž, s. 32.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 32.

¹²⁰ Tamtéž, s. 32.

Marii Hemrovou dcerou Jana Hemra hospodského v Nové Vsi č.10 a jeho manželky Marie dcery Josefa Peclinovského hospodského v Nové Vsi č.10 -věk 23 roků. “¹²¹

František Melichar velmi ocenil pečlivou ruku mladé ženy, při práci v domácnosti a starosti o čtyři děti. Byla to přeci žena z hospody, která si uměla s leccím poradit. V té době se již stěhoval do Prahy a žena s dětmi zůstala ještě nějakou dobu doma. Ale zanedlouho odjela za manželem do Holešovic a narodila se jim jediná dcera Hermína v prosinci roku 1877.¹²² Po přestěhování do Brandýsa nad Labem se Melichar snažil zajistit vše potřebné pro svou milovanou rodinu. Ale nebylo jim přáno klidného života. *Dne 1. června roku 1880, čili za necelý měsíc po smrti dcery zemřela jeho manželka Marie ve věku 27 roků na tuberkulosu plic.*¹²³ Zřejmě se nakazila infekcí od bývalého majitele domku.¹²⁴

Smrt manželky byla velkou ránou pro celou rodinu, ale František Melichar to nesl těžce. Velice si jí vážil. Nezištně mu pomáhala, což ani předchozí ani následující žena neudělala. Zůstal opět sám s dětmi. V té době zrovna stavěl továrnu a prožíval velmi těžké časy osobní i profesní „...*keré ho přiváněly na pokraj zoufalství, ba na samý kraj sebevraždy. Takové myšlenky na něho šly v slabých chvílích duševní deprese. Nebylo mu snadné po tolika těžkých životních ranách stále odolávat a klesal na mysli. Jeho citlivá duše ztrácela chuť k životu. Byl to však člověk zodpovědný. Jeho láska k dětem, jeho čínorodost i velké plány přece jen překonaly duševní krizi a zase se statečně zmužil. Pracovitému člověku v kritických stresových chvílích je práce nejvydatnějším lékem. V práci se myšlenky soustřeďují jiným směrem. Odpoutávají člověka od toho, co ho nejvíce trápí a tíží.*“¹²⁵ Pustil se tedy ještě urputněji do práce a věnoval jí maximum. Vzehopil se a vyvedl rodinu z krize.

O dva měsíce později se potřetí oženil, z nutnosti, potřeboval ženu, která se postará o děti. „*Dne 24/8 roku 1880 vstoupil do stavu manželského František Melichar, strojník v Brandýse n/Lab. č. 126/na mostě/ syn Jakuba Melichara ve věku 37 a půl roku - vdovec s Annou Müllerovou dcerou zemřelého Ferdinanda Müllera mlynářského stárka*

¹²¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 32-33.

¹²² Tamtéž, s. 32.

¹²³ Tamtéž, s. 40.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 41.

v Brandýse č. 18 a Marie rozené Hanlíkové z Rešanic - věk 32 roků, svobodné narozené dne 24/5 1848 ve Všenorech -Mokropse. “¹²⁶

Novomanželka opatrná a neposkytla celé věno na Melicharovo podnikání. Ale zdá se to být pochopitelné, potřebovala nějakou finanční rezervu také pro sebe a děti. Františkovi se ulevilo od rodinných strastí a soustředil se opět na vynalézání nových patentů.

6.2. Děti

František si velmi přál nástupce, syna, který by po něm převzal firmu a pokračoval v jeho stopách. 7. března 1884 se konečně dočkal prvního syna Františka.¹²⁷ Dostal jméno po otci. Do té doby měl jen samé dcery a nyní hvězdná perspektiva závodu stoupla. O dva roky později 4. října 1886 se Anně narodil druhý syn Jaroslav. Melicharova továrna měla tudíž potencionálně dva nástupce.¹²⁸

Melichar velmi dbal na vzdělávání všech svých dětí, včetně dcer, protože mu vadilo, že sám má jen základní vzdělání. Dívky prošly výchovou klášterní, která se v tehdejší době pokládala za jednu z nejlepších a noblesních vzdělávacích institucí pro děvčata. Aloisie, Anna a Matylda byly vychovány v klášteře v Teplicích. Dbala na to především poslední manželka.¹²⁹

V dopise, který zaslala Matylda k svátku své nevlastní matce dne 28. června 1887, můžeme vidět, jakým stylem výchova probíhala a také že děti rodičům vykali: „*Nejdražší matinko! Ó s jakou radostí pozdravuji tento přeslavný den, totiž den Vašich jmenin. Již ráno když jsem paprsky vycházejícího slunce viděla, vzpomněla jsem si jak slavný den v naší rodině počíná. Modlila jsem se a modlit se dále vždy budu, aby Vás Všemohoucí Bůh ve zdraví, štěstí a spokojenosti ještě mnohokrát toto radostné jitro přežítí ráčil. Také se chci přičiníti svou pilností, poslušností a mravním chováním radost Vám působiti a tak Vám Vaše žití osladiti. Já pozvednu mé ruce k modlitbě v naší milené kapli a o Vaše blaho prositi. Ó kéž by se vyplnilo přání mé. Velebná matinko a ctihodné sestry přejí šťastný*

¹²⁶ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 41-42.

¹²⁷ Záznam o narození, Dostupné z: <https://ebadatelnasopraha.cz/d/4191/124>, [cit. 2022-07-10].

¹²⁸ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/fm-zivot>, [cit. 2022-07-10].

¹²⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 81.

svátek. *Přijměte ode mne toto krátké ale srdečné přání. Vaše upřímná, vděčná dcera Matylda.*¹³⁰

Syn, který byl předurčen firmu převzít, absolvoval reálné gymnázium. Poté se rok vzdělával v Paříži, mezi lety 1901-1902. František Melichar k tomu prohlásil: „*Našemu Francimu se to studuje. Postačí si psát o peníze.*“ Zřejmě z toho vyplývají synovy vyšší nároky na živobytí, než jaké měl jeho skromný otec. Protože vyrostl v blahobytu, neuvědomoval si, co otec musel pro dobrý život obětovat.¹³¹

Jaroslava poslal do Lipska na technickou školu. Jenže Jaroslav nebyl technicky zdatný, mnohem více tíhnul k hudbě a byl výborným pianistou. Důsledkem bylo, že aktivní podíl na řízení firmy nebyl takový, jaký si otec přál.¹³² Proto se otci nesplnilo jeho přání, že by se synové stali společně a bez rozdílů nástupci závodu. Měl vizi, že jeden bude podnik řídit a mít obchodní vzdělání a druhý technické. Ale univerzálním dědicem se nakonec stal jen František ml.

6.3. Poslední léta

Známe ještě jednu kapitolu v životě Františka Melichara, která stojí za zmínku. Koncem roku 1895 až do 18. prosince 1898 byl starostou města Brandýs. Jeho zásluhou byla zavedena kanalizace. Jenže spíše, než vděk sklídl od obyvatel města pomluvy, že ji dělá jen sám pro sebe. Znechutilo mu to snahu pracovat pro město a starostenské křeslo přenechal jinému. Nadosmrti si hleděl své strojírenské práce a nikdy se ke spolupráci s řízením města nevrátil.¹³³

Na počátku 20. století jeho firma prosperovala a on si mohl dovolit postavit vilu pro svou rodinu na parcele číslo 357. Moderní zařízení, velký sál v přízemí, menší salóny, kulečník, pokoje pro pomocnice, koupelna a v patře pokoje pro rodinné příslušníky, to vše vybudoval na sklonku života.¹³⁴

František Melichar usilovně pracoval, avšak nemyslel na svoje tělo, které se brzy ozvalo. V 56 letech onemocněl poprvé a vážně zánětem plic. Jeho lékařem se stal MUDr. Zítek, jehož si velmi vážil do konce svých dnů. Lékař nabádal vynálezce k odpočinku,

¹³⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 81.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, s.105-106.

¹³³ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 14.

¹³⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 74.

jenže on jeho rad nedbal. Jakmile se mu ulevilo, opět se pustil plnou parou vpřed. Pro odlehčení práce zapojil do podnikání 21letého syna Františka ml. a stanovil mu prokuristickou pozici v roce 1905. Továrna byla stále proslulejší, dokonce dosáhla v roce 1906 v Miláně na cenu Grand Prix.¹³⁵

Výrobní program továrny dokazuje, že byla opravdu specializována jen na secí stroje a příslušenství: „*Lžičkové secí stroje universální značky „Unikum“ /počet řádků byl vždy sudý/ 10,12,14,16,18,20 až 52 v prodejních cenách od 400 do 1000 K. Přístroje k secím strojům na rozmetání umělého hnojiva k výše uvedeným strojům v prodejní ceně od 160 do 300 K. Secí stroje na setí řepy pro plnoseťbu neb špetkování, jednoduché neb kombinované s přístroji na rozmetání umělého hnojiva a to velikosti odpovídající výše uvedeným počtům řádek v ceně od 300 do 1000 K. Ruční ledkovač dvouřádkový v ceně 70 K, který se neobyčejně rozšířil. Víceřádkové ledkovače pro 4 - 10 řádků a to buď bez předku s ojí vidlicovou neb s předkem dvoukolovým v ceně od 180 do 360 K.*“¹³⁶

Export činil 50 % výrobků, požadavky byly upraveny podle každé země – viz Rusko, o kterém bude zmínka níže. Protože továrna nic jiného nevyráběla, měla v ceníku vytištěna tato slova: Největší Rakousko-uherská speciální továrna na secí stroje a rozmetadla.¹³⁷

Na chřadnoucího Františka Melichara ale začalo být povinností opravdu hodně a pak přišla velká osobní rána – úmrtí jeho třetí dcery Aloisie. Již překonal smrt dvou svých manželek a dvou dcer a nyní si osud přišel pro další. Lékař vážně pronesl: „*Radím vám k naprostému klidu.*“ *František Melichar jakoby neslyšel. S úsměvem odešel, přinesl těžký model stroje, postavil jej na stůl se slovy: „To vás pane profesore bude bavit.“ a začal mu vysvětlovat novou konstrukci stroje, na které pracoval. Závěrem pak prohlásil profesor Maixner prorocky: „Toho pána zabije práce.*“¹³⁸

Po naléhání lékařů odjel do Nizzy, lázeňského místa ve Francii. Jenže si sebou vzal práci, své poslední návrhy a svůj nový vynález tam dokončil. Neodpočíval. Po návratu měl velmi slabé a narušené srdce, které nemohlo již dlouho vydržet. Do poslední chvíle trávil čas v továrně mezi dělníky, i když byl značně slabý a musel být převážen na vozičku. Zrovna se dostavěla nová studna u rozestavěné slévárny, Melichar pronesl prorocká slova: „*Studnu jsem viděl, ale slévárnu už neuvidím.*“ Po návratu domů, kde se

¹³⁵ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 89-94.

¹³⁶ Tamtéž, s. 94.

¹³⁷ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

¹³⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 95-96.

mu značně přitížilo, mu manželka nařídila vypít polévku, která mu podle doktora měla ulevit. Ale Melichar se na ni obrátil s pevnými a sebevědomými slovy: „*Nemusím, za celý život já nikdy nemusil, já vždycky jen chtěl.*“ Jeho poslední hodinka právě nastala, ještě se stačil v 11 hodin dopoledne setkat se synem Jaroslavem.¹³⁹

Paralelně se odehrával důležitý okamžik na císařském dvoře, kde František Josef udělil Františku Melicharovi rytířský řád¹⁴⁰ za jeho mimořádné zásluhy. Telegram oznamující tuto událost přišel pár minut před polednem a dr. Zítek chtěl oznámit novinu nemocnému Františkovi Melicharovi ve snaze ho potěšit, jenže bylo pozdě. Když vešel do místnosti, nemocný se v agonii loučil se světem. Později k tomuto vyznamenání řekl dr. Prášek: „*Škoda, že se továrník Melichar nedočkal výronu milostí našeho nejmilostivějšího mocnáře!*“¹⁴¹

„*Dne 28. června 1907 za stlumeného zvuku parní píšťaly, ohlašující polední přestávku, vydechnul Melichar naposledy, byv čtvrt hodiny před svou smrtí vyznamenán panovníkem a sice jmenován rytířem řádu Františka Josefa s korunou. Prostý strojník umíral tu jako továrník, dvounásobný milionář, rytíř řádu Františka Josefa, - najmě ale jako zvelebitel svého stroje, jehož výsledky podnes zjednávají českému jménu všude obdiv a nejvyšší porozumění.*“¹⁴²

Dělníci velmi pociťovali Melicharovu ztrátu. Když ten den odcházeli z práce, na tvářích bylo vidno, že ho oplakávali. Slavný pohřeb byl vystrojen, sešli se brandýští občané i zaměstnanci továrny. Čekala na něj již připravená rodinná hrobka na brandýském hřbitově, kterou sám nechal vybudovat.¹⁴³

Zanechal za sebou poslední pořizování, ve kterém odkazuje dědicům majetek. Vilu rozdělil rovným dílem mezi syny, s tím, že jejich matka ji může doživotně využívat k bydlení. Firmu odkázal nejstaršímu synovi Františkovi, který měl vyplatit podíly ostatním dědicům. Podrobné znění závěti je přiloženo v příloze.¹⁴⁴

¹³⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 95-96.

¹⁴⁰ Fotografie viz přílohy.

¹⁴¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 97.

¹⁴² An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

¹⁴³ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 198.

¹⁴⁴ Viz textová příloha č. 1.

7. Továrna

V první části práce jsme se zabývali životní cestou továrníka Melichara, nyní postoupíme k jeho životnímu dílu, továrně, kterou vybudoval v Brandýse nad Labem. Z jeho malé dílny postupem let vyrostl závod nebývalých rozměrů a stal se největším specializovaným závodem na produkci secích strojů ve střední Evropě.

V kapitole o stěhování do Brandýsa nad Labem jsme ponechali Františka Melichara v malém domě ve Staré Boleslavi, kde si pronajal malou dílnu na zhotovování svých vynálezů. Nyní budeme pokračovat v jeho profesním růstu a nastíníme si okolnosti vzniku továrny.

Poté, co přijel z Německa, začal vyprodávat své zásoby zhotovených strojů, což činilo 15 ručních mlátiček za 60 zlatých a za 40 zlatých se zpeněžily řezačky.¹⁴⁵ Můžeme si klást otázku, proč najednou potřeboval vše naráz a rychle prodat? Potřeboval se totiž přestěhovat do výhodněji posazeného místa a také výrazně prostornějšího. Měl ambice výrobu rozšířit a nebylo kam uskladňovat nové kusy, ani materiál. Navíc kousek od místa, kam se přestěhoval, tj. na Pražskou ulici, vedla od roku 1883 nová železniční trať s trasou Čelákovice – Brandýs – Neratovice.¹⁴⁶ Mohl začít s vlastní dokonalejší strojovou výrobou po vzoru Sackových strojů.

Osmdesátá léta byla pro továrníka i podnik přelomová, protože získával jeden patent za druhým. *Úspěšné konstrukční činnosti odpovídal i pozvolný vzrůst podniku a rozšiřování výroby. Zatímco roku 1881 vyhotovil Melichar s pomocí dvou učňů ve své strojnické dílně pouhé 3 stroje, v roce 1882 15, v roce 1883 s 5 dělníky a 3 učni 27 strojů pravděpodobně pro zakázku vídeňského obchodníka Friedländera, roku 1884 57, 1885 110 a následujícího roku 120 strojů. Aby mohl přejít na výrobu secích strojů ve větším měřítku, požádal 24. 4. 1883 o povolení tovární výroby. Za podnik "po továrnicku vedený" byl považován takový živnostenský závod, v němž se výroba uskutečňovala v uzavřených dílnách a který zaměstnával více než 20 dělníků a pravidelně používal stroje*

¹⁴⁵ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*. s. 11-12.

¹⁴⁶ Dostupné z:

https://www.brandysko.cz/assets/File.ashx?id_org=904&id_dokumenty=31572 [cit. 2022-07-10].

*jako pomocných prostředků a prostředků dělby práce. Žádost kladně vyřídilo rakouské ministerstvo obchodu 17. 6. 1883.*¹⁴⁷

Produkce i vývoz se zvětšil s výrobou nového lžičkového secího stroje na konci 80. let. Ale nejzásadnější význam pro celkový vývoj měla značka secího stroje *Unikum*, jenž byl exportován po celé Evropě. „*Patent, který vzbudil pozornost odborníků a založil světový věhlas Melicharových secích strojů, si nechal autor přihlásit ve všech významných průmyslových státech.*“¹⁴⁸ Rolníků používajících Melicharův nejnovější vynález přibývalo a poptávka začala převyšovat nabídku. Dílna v domku již nestačila na tak enormní objednávky. František Melichar se proto musel rozhodnout pro stavbu komplexu výrobních ploch na zeleném drnu.¹⁴⁹

Závod se rozrůstal, úspěchů nebylo pomálu a tak „*noví dovední dělníci byli přijímáni, různé nástroje nově pořizovány a zlepšovány.*“¹⁵⁰ S novými dělníky přibývala práce také Melicharově manželce Anně, která pro ně vařila. Po čase, když bylo dělníků nad padesát, byla zřízena jídelna, kde se ovšem Anna také musela přičinit.¹⁵¹ Lze to zajisté pokládat za efektivní krok, protože výkonnost najedených dělníků byla vyšší.

Melichar jednal velice energicky a „*v roce 1887 zakoupil již pozemek nynější továrny. Ne sice v nynější své celistvosti, ale přece jen už ve slušném výměru a ihned započato se stavbou prostranné dílny.*“¹⁵²

O rok později již stál první továrenský objekt. Stavby byly zatím dřevěné, protože netrvaly postavit dlouho a posloužily jako sklady a pomocné provozy k přípravě materiálu.¹⁵³

Vše jelo jako na běžícím páse, tempo bylo neuvěřitelně rychlé a Melichar musel všemu stačit. Sám viděl, že jeho znalosti jsou nedostačující na řízení velkého závodu, ač technické dovednosti měl vynikající, bylo zapotřebí se dále vzdělávat a studovat po večerech. Od konce 80. let, kdy zahájil velkopodnikatelskou dráhu, neznal odpočinek, ani dovolenou. Pracoval z plných sil. Zakázek přibývalo a snažil se předstihnout konkurenci. Zároveň mu hlavou probíhala spousta revolučních myšlenek na zdokonalování strojů.

¹⁴⁷ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 12-13.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 12-13.

¹⁴⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 60-61.

¹⁵⁰ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

¹⁵¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 61.

¹⁵² An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

¹⁵³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 61.

Vystačil si s celkem malým počátečním kapitálem. Měl s dluhy bohatou zkušenost ještě ze svého prvního podnikání v Mladé Vožici, tudíž se jich chtěl vyvarovat. Proto požadoval od zákazníků jistý obnos peněz předem jako zálohu při uzavírání zakázek. Zákazníci rádi zaplatili, protože jeho secí stroje se těšili mezi rolníky a zemědělci velké slávy a vysloužili si přezdívku „Melicharky“.¹⁵⁴

Přeci jen se nakrátko Melichar dostal do tíživé situace na samém počátku 90. let. 19. století. *„Mladý závod Melicharův kolísal však vzdor doloženým zdravým základům jeho a vzdor naprosté důvěře, které jeho výrobky se těšily. Nedostávalo se stále finančních prostředků, neboť Melichar byl pouze geniálním vynálezcem, ale za to špatným obchodníkem. Nedopřál podniku svému tolik času, aby se mohl zotaviti, duch jeho hnal jej ku předu a takovéto nové konstruktérské pokusy, nové modely – vše to pohltilo větší část zisku, aby zítra modely tyto byly opět odhozeny a udělaly místo pokusům novým. Jest veřejným tajemstvím v Brandýse, že před sobotní výplatou dlužilo se všude, kdo jen půjčil, anižby výše úroku brána byla na vážky.“*¹⁵⁵

Besedy selských listů nás ještě informují o vrcholu této krize způsobené ztrátou 8000 zlatých v Uhrách. *„Kdy čilý jeden maďarský překupník vyjel si na výlet do Ameriky, zanechav Melicharovi 8000 zl. v krátkých směnkách ku lask. zaplacení. Obnos takový otřese každým závodem – a v době té houpal se nad hlavou zakladatele firmy Damoklův meč ve znamení konkursu.“*¹⁵⁶ Podařilo se urovnat situaci a katastrofu odrazit. Následoval památný rok 1891 a první jubilejní výstava, která rány zahojila.

Výstavba v areálu pokračovala dál a roku 1891 stála další tovární budova. Roku 1893 byla dokončena budova lakýrny, lisovny, truhlárny a výpravny strojů, všechny stály na prvním nádvoří. Časem přibýly ještě další dvě nádvoří s továrními stavbami. Konečná etapa nastala v roce 1907, kdy areál zakončily stavby slévárny a strojovny.¹⁵⁷

Uspokojení práce nastalo se zavedením parního pohonu roku 1893. Nebylo již zapotřebí dělníků, kteří točili klikou, aby poháněli obráběcí stroje, tudíž spousta z nich přišla o práci. O rok později byla dodávána elektrická energie k osvětlení dílen z vodní elektrárny v Müllerově mlýně.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 61-62.

¹⁵⁵ An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., s. 41-43.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 13-14.

¹⁵⁸ Tamtéž.

7.1. Organizace obchodu

Další záležitostí, bez které se žádný podnik neobejde, jsou administrativní práce a účetnictví. Proto se v této kapitole budeme zabývat organizací obchodu Melicharovy továrny. Zaměříme se na domácí i zahraniční export výrobků.

*„Techniky z počátku přijímat nemusel. Technickou kancelář představoval on sám, který měl celý závod v malíku a jeho mistři, které si vychoval, především mistra Vojtěcha Urbana.“*¹⁵⁹ Melichar ale musel přijmout posily pro vyřizování korespondenčních i účetních záležitostí, protože nebylo v jeho silách, aby zvládal tyto úkony, když výroba stále rostla a starostí přibývalo.

Vrchním účetním a pravou rukou Františka Melichara se stal Vincenc Dostál z Chrasti. Dohlížel na veškerou administrativu, ale u dělníků měl oproti zakladateli továrny velice nepopulární postavení. Melichar si ho oblíbil tak moc, že mu roku 1891 nabídl ruku své nejstarší dcery Aloisie.¹⁶⁰ Svatba se konala, o čemž vypovídá matriční zápis takto: *„Ženich: Vincenc Dostál, účetní v Brandýse n/L č. 290, syn Josefa Dostála, krupaře a souseda z Chrasti č. 156, okres Chrudim a Františky rozené Prostředníkové z Chrasti č.148 - věk 26 roků 11 dní. Nevěsta Aloisie Melicharová, dcera Františka Melichara, továrníka v Brandýse č. 298 a zemřelé Petronily Bártové z Bejkovic č. 19 věk 21 roků, 6 dní“.*¹⁶¹

7.2. Zahraniční export

Důležitým mezníkem byl pro Melicharovu továrnu vývoz jeho strojů do ciziny. Prokázala se tím vysoká kvalita závodu, získal ještě lepší pověst a zájem o osvědčené přístroje rostl.

Zahraniční prodej prováděl zkušený Jan Červinka. Byl to velmi zdatný obchodník a stal se obchodním zástupcem firmy Melichar. Červinka měl zkušenosti ze svého působení v Berlíně u firmy Friester a Rosmann,¹⁶² jezdil díky tomu po celém světě, později využil obchodní styky, které získal ve prospěch Melicharova závodu. Po návratu do Čech si v Praze založil malou výrobu zemědělských strojů i náradí. Ale zajímal se výhradně o

¹⁵⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 62.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 62.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Továrna na šicí stroje, největším konkurentem tehdy proslavených amerických šicích strojů Singer po celé Evropě.

obchod, proto více lidí nezaměstnával.¹⁶³ Ještě před jubilejní výstavou, kde Melichar představil svůj unikátní secí stroj, se Červinka dozvěděl o jeho talentu a rozbíhající se továrně. Navázali spolupráci a domluvili export strojů do zahraničí, což stvrdili smlouvu „O generálním zastoupení pro cizinu“.¹⁶⁴

„Na Havlíčkovém náměstí č. 27 v Praze měl již dříve prodejní kancelář. Tam si přibral i Melicharovy stroje. Agilnost a obchodní zdatnost Jan Červinky se brzo projevila. Jezdil po Evropě na všechny hlavní prodejní výstavy. Snažil se všude o propagaci a proseg Melicharových strojů, vyhledával zástupce, ustavoval obchodní agentury v cizích zemích. Také zařizoval v zahraničí exposice na výstavách. Jan Červinka se snažil, co nejvíce prodat, protože tím také více vydělal, a to byl jeho konečný cíl.“¹⁶⁵

Zanedlouho přišla první výstava v Německu. Melicharovy výrobky konkurovaly německým firmám s velkým přehledem a sklízely úspěchy. Obchodníci z mnoha zemí u něj uzavřeli objednávky na secí stroje. *„Toto prvé střetnutí s cizí konkurencí byl kýžený okamžik Františka Melichara. Jeho hlavním cílem bylo nejen podlomit dovoz cizích strojů do Rakouska, ale úspěšně se utkat s konkurencí v zahraničí. Úspěšný konkurenční boj tedy začal. Konečně jeho silné sebevědomí, že ukáže cizincům, co umí, se naplnilo.“¹⁶⁶*

Od 90. let 19. století začala Melicharova továrna exportovat secí stroje do zahraničí a jedna z prvních velkých zakázek putovala do Ruska. Tato zakázka nabrala nečekaný obrat, místo radosti čekalo továrnu zklamání. Obilí zaseté Melicharovými stroji na jaře nevzešlo nebo se urodilo velmi řídké. Zboží bylo reklamováno. Udivený továrník, který se doposud neseťkal s odmítnutím, věřil ve své stroje a vyslal Červinku do Ruska. Ten zjistil, že Rusové zrna máčí ve vodě,¹⁶⁷ ta nabobtnala, tudíž stroj nabral menší množství zrn. S tímto postupem firma nepočítala, ale bylo nutností pro tak velkého odběratele stroje upravit pro ruské podmínky setí.¹⁶⁸

Se stávajícími stroji v Rusku se provedl jednoduchý proces. Bylo nemyslitelné vracet je do Brandýsa a poté znovu převážet do Ruska. Levnější bylo najít ruskou firmu, která by byla ochotna je vyrobit pro místní podmínky. Červinka po delším pátrání objevil

¹⁶³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 63.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 63-64.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 64.

¹⁶⁷ Činili tak proto, že v Rusku rychle přicházelo teplo a bylo třeba, aby zrno nejen rychle vzešlo, ale aby dobře zapustilo kořeny.

¹⁶⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 64-65.

firmu Vielwerth a Dědina. Z Čech vyslali odborníka mistra Vesku, který zaučil dělníky a opravy vedl k ruské spokojenosti. Jenže nastal další obrat. Vidina zisku přemohla ruské dělníky. Uplatili Vesku, aby zůstal a zavedl jim také výrobu.¹⁶⁹

*„Firma začala tedy vyrábět secí stroje. Snad se pak stala největší továrnou na secí stroje v Rusku. Jelikož František Melichar neměl svůj vynález v Rusku chráněn, mohl sice vznést námitky ale konkurenční výrobě vlastního patentu zabránit nemohl. Byla to však pro něho silná zkušenost. Tento případ brandýské továrny příliš neublížil. Přemýšlivý duch Melicharův přišel brzo s novým senzačním nápadem, který si pak dal patentovat i v Rusku.“*¹⁷⁰ Ruská firma nabrala před Velkou říjnovou revolucí v roce 1917 opačný směr. Kapitalisté se vrátili do Čech a na Slovensku založili novou výrobu secích strojů, ale nedařilo se jim a brzy nastal krach. Melicharova továrna je převyšovala a na Slovensku měla dobré jméno. Navíc zde působily i další firmy s podobným založením, například firma Pracner v Roudnici, Wichterle a Kovářik v Prostějově, Beneš v Hradci Králové, Suchý, Jouza a Čáp v Chrástu u Rokycan.¹⁷¹

Jan Červinka ovšem sehrál ještě jednu důležitou roli v rodině Melicharově. Zalíbila se mu druhá dcera Matylda. František Melichar pokládal tento svazek za přínosný a pro továrnu jistě užitečný. Ale povahově se ti dva velmi lišili. Matylda byla vychována v klášterním prostředí, naproti tomu Červinka – nábožensky lhostejný a bohémského ražení – jen těžko mohl v rodině obstát.¹⁷² I přes rozdílnost povah svatba proběhla, což dokazuje matriční zápis: *„Ženich Jan Červinka narozen 7.4. 1861, obchodní cestující v Praze číslo 902 11, syn zemřelého Václava Červinky měšťana a mistra mydlářského v Nymburce č. 45 a Julie Rymplerové z Turnova č. 84 - věk 30 1/2 let. Nevěsta Matylda Melicharová, dcera Frantiska Melichara, továrníka - věk 19 1/2 let. Otec nezletilé dcery svolil k sňatku. Svědkové Antonín Červinka c.k. rytmistr, Čeněk Dostál.“*¹⁷³ Matylda porodila dvě dcery a jednoho syna. Ale o štěstí zde nemůžeme hovořit. Roku 1904 bylo manželství Jana Červinky a Matyldy rozvedeno.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 65.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 66.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž, s. 67.

¹⁷³ Tamtéž, s. 68.

¹⁷⁴ Tamtéž.

7.3. Domácí prodej

Odbytiště secích strojů Melicharovy firmy v domácím prostředí mělo zcela jiný ráz než v zahraničí. Zpočátku musel František sám chodit za potencionálními kupci, jezdit na trhy, jarmarky a po vsích nabízet své výrobky. Nebyla to cesta vůbec jednoduchá, musel přesvědčit rolníky o své kvalitě, spolehlivosti a hlavně, že stroje přináší kýžené výsledky pro setí plodin.

Poté, co se stroje osvědčily u prvotních kupců, mohla firma rozjet větší výrobu, ale i rozšířit organizaci prodeje. Nejprve obchod pomáhali zprostředkovat místní řemeslníci. Měli totiž trvalé zákazníky a styk s širším okruhem rolníků. Byla s nimi sjednána smlouva a výše provize z těch strojů, které prodali.¹⁷⁵ „*Výše provize nebyla u každého zástupce stejná. Řídilo se to zpravidla jeho aktivitou. Hlavní rozdíl byl v tom, přejal-li zástupce zastoupení jen jako doplnění svých možností či jako hlavní zaměstnání.*“¹⁷⁶

Melicharova firma se musela potýkat s řadou vnějších nepříznivých vlivů. Problém s obchodem byl zpočátku mařen nedůvěřivostí rolníků. Často se opakovala slova typu: „Můj otec sel ručně, já seji ručně a vždycky jsme dobře sklídili. Nač je mi třeba stroje?“ Rolníci byli spořiví, a ještě více je v tom podporovaly jejich manželky, které měly zkušenost z hospodářské krize v roce 1873 a chtěly našetřit věna pro své dcery, nespadnout do dluhů, tak neprojevovaly přílišný zájem o technické pokroky. Tato spořivost také bránila koupi nových dobových vymožeností jako byly například Melicharovy stroje.¹⁷⁷

Velká pomoc přišla v podobě Františkova bratra Augustina ve Voticích, který se ujal zprostředkovatelské pozice pro firmu. Byl výborným organizátorem a znal již výše zmíněné těžkosti související s prodejem. Jeho cílem bylo vytlačit konkurenci a secí stroje ze zahraničí a nahradit je stroji domácími.¹⁷⁸

Když bylo zprostředkování obchodu v rukou zavedených zástupců (řemeslníků nebo obchodníků, panovala důvěra mezi oběma stranami, rolníkem i obchodníkem. „*Seriózní zástupci znali své zákazníky, znali také potřebu svého kraje. Věděli, který*

¹⁷⁵ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 81-82.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 83.

¹⁷⁸ Tamtéž.

hospodář, stroj nemá. Proto trpělivě navštěvovali některé rolníky po léta, než rolníkovi stroj prodali. Stávalo se také, že zástupce si léta rolníka připravoval ke koupi stroje. Když pak přišel k rolníkovi v domnění, že konečně mu stroj prodá, byl nemile překvapen, když zjistil, že jej jiný zástupce předběhl a stroj konkurence mu prodal.“¹⁷⁹

Jak si mohl v praxi takový rolník secí stroj od firmy odkoupit? Továrna vlastnila objednávkové knihy, do kterých obchodní zástupce napsal požadovanou objednávku, nesměla chybět specifikace platebních podmínek, cena a také termín dodání. Rolník listinu podepsal a dostal zápis o objednávce. Zřídka se stalo, že by rolník listinu nepodepsal, protože se bál cokoliv podepisovat. Pak byl obchod uzavřen jen pouhým podáním ruky. Ale byli to lidé poctiví a stroj ihned po dodávce zaplatili. Jiný nekupoval ze zásady na dluh, ale až když požadovanou sumu vlastnil.¹⁸⁰ Lidé byli různí, ale Melicharovy stroje si našly svou cestu na trhu a postupně zájem o ně rostl.

Zbrzdění prodeje, výroby a celkového hospodářského vývoje znamenala první světová válka. Po roce 1918 nastalo zotavování a dohánění všeho, co válka znemožnila. Obrovský nárůst výrobců zemědělských strojů byl velmi konkurenční pro rozjetou továrnu.

Konkurence zajisté podnítila výrobce k vyšší produkci a aktivitě, ale tento boj nebyl vždy čistý. Zápas o zakázky mezi obchodními zástupci byl neúprosný. Neustále byla hlídána konkurence a každý její krok. Největší radosti se dostalo, když konkurenční stroj rolníkům nevyhovoval, byla učiněna reklamace a zástupci jiných firem se pak postarali o špatnou reklamu slovy: „*Vidíte jak ty stroje jsou nespolehlivé, to se u našich strojů nemůže stát.*“¹⁸¹ Musel být vydán zákon, který zabraňoval nekalé soutěži a postihoval ji.¹⁸²

Ale Melicharovy stroje si stále držely svou kvalitu, k reklamacím docházelo velmi zřídka a mezi rolníky měly jen tu nejlepší pověst. Jenže menšina neseriózních zástupců prodeje způsobila mezi rolníky nedůvěru i k poctivým obchodníkům. Uvedeme několik příkladů nekalé soutěže. „*Na Soběslavsku byl v jedné vesnici rolník, kterého navštívilo více zástupců, aby mu prodali mlátičku. Žádnému agentovi rolník nevěřil. Jeden agent však nejprve v hospodě vyzvěděl, že rolník je velmi pobožný. Přišel pak k rolníkovi večer těsně před klekáním. Rolník s ním nechtěl ani mluvit. V tom začalo zvonit klekání. Tu*

¹⁷⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 84.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 84.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 87.

¹⁸² Tamtéž, s. 84-85.

agent řekl: „Pantáto, dovolte abych se směl pomodlit, já jsem pobožný člověk.“ Poté si agent ve světnici klekl na podlahu a začal se modlit. Rolník, když to viděl, klekl si vedle něho a modlil se s ním také nahlas. Když se domodlili, byl sedlák k agentovi sdílnější a vlídnější. Došlo pak i na mlátičku a sedlák po kratším rozhovoru mlátičku od agenta koupil. Ten mu ji ještě poněkud i zdražil. V hospodě se pak agent chlubil, že započítal sedlákovi i to modlení, které prý bylo navíc¹⁸³

Nebo tito „agenti“, kteří ani neměli právo na prodej, vymámili z rolníka zálohu na stroj a peníze zpronevěřili. Okradený rolník musel za stroj zaplatit celou cenu.¹⁸⁴ Když se rolníkovi stroj rozbil, rozkřiklo se po celém kraji, že potřebuje stroj nový, sjeli se všichni možní zástupci a přesvědčovali ho o koupi stroje z jejich továrny. „Podbízel pak jeden druhého a slibovali rolníkovi možné i nemožné, aby udělali obchod. Na příklad asi v roce 1933 vyhořel jeden hospodář v Metánově na Pelhřimovsku. Sjelo se tam 13 zástupců různých firem i z větších dálek. Rolníkovi shořela řezačka v ceně asi 1100 Kč. Režie těchto zástupců byla větší než možný výdělek na té řezačce. Při tom 12 zástupců tam jelo zcela zbytečně, bez efektu, předpokládáme-li, že jeden z nich uspěl.“¹⁸⁵

V Melicharově továrně se dbalo především na kvalitní práci. Reklamace znamenala ztráty zákazníků. Některé firmy dávaly stroje rolníkům na zkoušku, než si je odkoupili. Leckdy však konkurence přesvědčila rolníka, aby tento stroj nekupoval nebo kladl nepřijatelné podmínky na cenu. O zakázku firma přišla a konkurence roznesla po celém kraji nepravdivé informace o zmařeném prodeji. Dodávání strojů na zkoušku závodům ubližovalo¹⁸⁶. Proto Melicharova továrna tento postup odmítala. „Pokud tak zcela výjimečně učinila, bylo to tam, kde se jednalo o zavedení stroje. Továrna si pak kladla zvláštní podmínky. Především musel rolník podepsat objednávku. Bez jeho podpisu nebylo možno stroj dáti na zkoušku. Bylo to také možno jen tehdy, když rolník požíval dobrou pověst.“¹⁸⁷

¹⁸³ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 86.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 86-87.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 86.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 87.

¹⁸⁷ Tamtéž.

7.4. Sociální poměry v závodě

V této kapitole se pokusíme naznačit sociální situaci dělníků zaměstnaných v továrně Františka Melichara. Jaké postavení měl proletariát v tehdejší kapitalistické společnosti sledovaného období, tj. v poslední třetině 19. století a na počátku 20. století?

Novela živnostenského řádu z 8. března 1885 právně vymezovala vztah zaměstnance a zaměstnavatele, který byl soukromou záležitostí obou aktérů. Z ní vycházela opatření tohoto vztahu až do rozpadu monarchie.¹⁸⁸ Věková hranice vstupu do práce v továrním zařízení činila 14 let. Platil zákaz noční práce mladistvých. Pracovní dobu upravila na 11 hodin denně. Stanovila podmínky výpovědi a výplaty mzdy.¹⁸⁹

Pracovní doba začínala v 6 hodin ráno a trvala s hodinovou polední přestávkou do 18 hodin večer. Avšak v sobotu, kdy probíhala výplata, se doba protáhla i do 22 hodin večer nebo do druhého dne dopoledne. Dělnictvo nebylo s dvanáctihodinovou pracovní dobou spokojeno a při stávce konající se roku 1908 si vydobylo zkrácenou pracovní dobu od 7 hodin ráno a k tomu dvě desetiminutové pauzy. Hodinová velká obědová přestávka trvala nadále a pracovalo se do večerních 18 hodin jako dopsud, s výjimkou sobot, kdy se končilo v 16 hodin a ihned následovala týdenní výplata. V roce 1912 byla pracovní doba zkrácena o dvě hodiny a v sobotu se pracovalo jen do 13 hodin, ale placena zůstala práce jako za celý den. Počítalo se i se svátky a Vánoce, kdy se pracovalo o sobotách. Před 1. světovou válkou činila práce 56 hodin týdně a byla přímo úměrná hodinovému průměru práce v kovoprůmyslu.¹⁹⁰ V Národním shromáždění se podařilo prosadit osmihodinovou pracovní dobu až 14. listopadu 1918.¹⁹¹ Probíhaly i placené přesčasy, když dělníci nestačili tempu poptávky, která byla leckdy větší než nabídka. Byla řádně placena o 25% výše, ve svátek a v neděli o 50 %. Dělníci, kteří si opravdu chtěli vydělat nějaké slušné peníze, museli často pracovat přesčas až 18 hodin, na hranicích svých možností.¹⁹²

¹⁸⁸ Dostupné z: <https://www.mises.cz/clanky/stat-proti-chudym-v-habsburske-monarchii-2-3--1735.aspx>, [cit. 2022-07-10].

¹⁸⁹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 17-18.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1429330-osmihodinova-pracovni-doba-je-v-ceskoslovensku-uzakonena-od-roku-1918>, [cit. 2022-07-10].

¹⁹² Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 17-18.

Počet dělníků byl v tomto prosperujícím odvětví vysoký. Křivka ukazuje zvyšování počtu zaměstnanců: 1891 – 120, 1909 – přes 400, 1911 – 520, 1912 – okolo 600. Rok 1913 byl obtížný, došlo k odbytovým potížím na Balkáně, v Rusku i Haliči. Propouštění se nedalo vyhnout. Počet zaměstnanců se snížil přibližně o ¼ a byla omezena i pracovní doba jen na 4 dny v týdnu. Těsně před 1. světovou válkou tak pracovalo v Melicharově továrně 423 dělníků.¹⁹³

Odměna dělnictva se řídila důležitými faktory: kvalifikací a počtem odpracovaných let. Podle úředního listu c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školské rady v Brandýse nad Labem z roku 1910 činila průměrná denní mzda 3,40 korun, nevyučený dělník dostal o korunu méně.¹⁹⁴ Práce se stroji sebou nesla větší odpovědnost, ale také lepší ohodnocení, proto takový dělník v Melicharově továrně byl o kategorii výše než ostatní dělníci v okrese a měl lépe zabezpečenou existenci.

Mistři a předáci dostávali mzdu samozřejmě vyšší až trojnásobně nebo dokonce pětinasobně kvůli vyšší zodpovědnosti. Předáci měli na starost úseky, rozdělovali práci, vydávali rozhodnutí přímo ve výrobě, ale hlavně na nich závisely platy dělníků. Což sebou neslo výměny názorů a stížnosti.¹⁹⁵

Jako příklad poslouží stížnost dopisovatele do Českého kovopracovníka, který ve svém díle popisuje Luboš Švec takto: „*V továrně Melicharově panují mezi dělnictvem velmi rozdílné poměry. Dělnictvo pracuje v tzv. partách, čímž je umožněno správě závodu třídění a rozdělování práce. To by nebylo podnětem ke stížnosti, jako hlavně způsob vyplácení odměny za práci — prostřednictvím parťáků — kteří odměňují dělníky za práci úkolovou, zvl. mladší, jak chtějí. V mnohých případech trpí mladší dělníci, o nichž se mnohý starší a přední dělník domnívá, že pracují u něho z milosti. Ani starší dělnictvo není mezi sebou svorné. To snad nečiní dělníci v žádné továrně, aby, je-li jim správou závodu povolena svačínová přestávka dopolední a odpolední, tuto vůbec nedodržovali, dokonce se o věci té jako nepotřebné vyslovovali, jako se právě děje u nás.*“¹⁹⁶

Dělníci si získávali přízeň mistrů různými úplatky: „*Když však u nás místo otevřeného a přímého postupu zásobovány jsou kuchyně pánů mistrů a různých osob, anebo tito přímo dary, jako jantarovými špičkami, husami, králíky, zajíci, holoubaty,*

¹⁹³ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 17-18.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

*ovocem, máslem, vejci atd. a za cenu takovýchto darů má býti dělnictvu z neblahého jeho postavení pomoheno, tu každý rozumný a poctivý dělník pozná, že spořádaných poměrů takovýmto způsobem nikdy nebude docíleno.*¹⁹⁷

Zato s Melicharem měli dělníci ve firmě nadstandardní vztahy, což dokládá věta z jeho závěti: „*Konečně nařizuji, aby se po mé smrti vyplatilo chudým dělníkům v Brandýse K 1000- a všem dělníkům, kteří v závodě mém zaměstnání jsou nepřetržitě nejméně 15 let a v den mého úmrtí ve službě mého závodu budou, každému po 500 K a na založení fondu k zaopatření neb podporování starých dělníků mého závodu, pokud jsou nemajetní K 3000.*“¹⁹⁸ Neodkázal peníze všem zaměstnancům, ale dělníkům, se kterými byl solidární.

Melicharova firma poskytovala tříleté učňovské vzdělání mladým a perspektivním chlapcům. Víceméně pracovali za stravu a příležitostně dostávali symbolickou peněžní odměnu. Bylo jim umožněno i pokračovací vzdělávání po pracovní době nebo v neděli. Jako zaměstnanci továrny nebyli tolik vykořisťováni oproti učňům živnostenským, kterým byla také znemožněna pokračovací škola a práce probíhala jen za stravné a ubytovnu.¹⁹⁹

Velkou zátěží pro dělníky bylo vysoké nájemné, o byty byla nouze a ceny stoupaly. Místní dělníci většinou bydleli ve vlastním domě nebo u rodičů, ale nově příchozí pobývali v nevyhovujících prostorách²⁰⁰. Pro srovnání uvedeme, jak se s touto otázkou vyrovnal továrník Josef Volmann, který také založil roku 1910 v blízkém městě Čelákovice větší závod. Soustředil se na výrobu vrtacích strojů, ručních lisů, soustruhů. Na rozdíl od Františka Melichara myslel i na bydlení svých zaměstnanců. Roku 1939 započal stavbu rodinných domků pro dělníky i úředníky. Méně majetnějším zaměstnancům postavil jedenáct činžovních domů s jednopokojovými a dvoupokojovými byty. Volmann volil stejnou cestu jako Melichar ve výchově nových kvalifikovaných pracovníků, kteří chodili na tři roky do učňovské školy, kde získali potřebné praktické znalosti.²⁰¹

¹⁹⁷ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 17-18.

¹⁹⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 100.

¹⁹⁹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 18-19.

²⁰¹ Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ, č.13, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, 1998, s. 564-567

Postavení dělníků se zhoršilo, když přišel nečekaný úraz nebo nemoc. Melicharova továrna měla závodní nemocenskou pokladnu. Příspěvky platili ze 2/3 zaměstnanci a zbytek zaměstnavatel. O výši nemocenské podpory poté rozhodovalo představenstvo pokladny, složeno z volených zástupců dělníků a ze zástupců vedení podniku.²⁰²

²⁰² Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 19.

7.5. Další osud továrny

Po smrti Františka Melichara bylo zapotřebí posílit kapitál a vyplatit dědice. Zanechal po sobě majetek ve výši 1 997 817,41 K, z toho pohledávky věřitelů představovaly sumu 810 905,84 K. Čistá pozůstalost tedy činila 1 186 911,57 K. Nejstarší syn František Melichar ml. převzal starost za celý závod, když mu bylo pouhých 24 let. František ml. se snažil zejména zvýšit tempo produkce, rozšířit sortiment a osamostatnit prodej do zahraničí.²⁰³

„Dohodl s dosavadním generálním zástupcem Janem Červinkou likvidaci jeho zastoupení pro zahraničí za finanční vyrovnání a podnik nadále prováděl export a prodej strojů prostřednictvím svých zástupců. Odbyt secích strojů probíhal v tuzemsku ve znamení trvalé konjunktury bez vážnějších krizových výkyvů. Jeho výši napomáhala zemědělská konjunktura a s ní související vyšší ceny zemědělských výrobků.“²⁰⁴

Exportu do Ruska se moc nedařilo v důsledku zvýšení cla od roku 1903. Také Balkán byl problémový, týkalo se to hlavně Srbska, které bylo v celní válce s rakouskou monarchií od března 1906. Zemí největšího odbytu výrobků z balkánských států bylo Rumunsko.²⁰⁵ *„Aby v Rumunsku upevnil své vývozní pozice, založil Melichar společně s roudnickým výrobcem pluhů a dalšího zemědělského náčiní Rudolfem Bácherem v Bukurešti komanditní společnost na prodej zemědělských strojů s kapitálem 500 000 K.“²⁰⁶*

Výroba na konci prvního desetiletí 20. století se zvýšila na 6000 strojů ročně.²⁰⁷ *„Do úmrtního dne Melicharova 1908 bylo již z továrny do světa vypraveno 30 493 nových secích strojů.“²⁰⁸* O rok později, když převzal firmu jeho syn, výroba stoupla na 39 129 strojů.²⁰⁹ Tou dobou v továrně získalo práci 500 dělníků, v roce 1908 dostali vyplaceno 389 123 Kč. Obrat podniku dosahoval tohoto roku 1 794 642,15 Kč.²¹⁰

²⁰³ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 20.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 128.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 128.

²¹⁰ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 20.

Kvůli posílení finanční základny byla firma roku 1910 převedena na akciovou společnost. Nový název společnosti zněl "František Melichar, továrna na secí stroje".²¹¹ František Melichar ml. si ponechal rozhodující podíl ve svých rukách. Prvními akcionáři se stala Živnobanka a Rakouský úvěrní ústav. Každý měl podíl 12,5 % akcií. Adolf Engländer, ředitel pražské pobočky Rakouského úvěrního ústavu, se stal předsedou správní rady. Jako další členové se ve funkcích představili Arnošt Ziegler ze stejného ústavu, Jaroslav Preiss a Apollo Růžička za Živnobanku, pražský advokát Eduard Schwarz a roudnický podnikatel Rudolf Bächer.²¹²

„František Melichar se stal úřadujícím správním radou společnosti s ročním platem 20 000 K a cestovním 5000 K, kromě toho měl zaručenu desetiprocentní tantiemu z čistého zisku po dotování akcií pěti procenty. Banky se zavázaly poskytnout firmě úvěr do 1500000 K, z toho polovinu Živnobanka a polovinu Kreditka, a začlenily do stanov usnesení, že k zápůjčce u jiného finančního podniku je třeba souhlasu 3/4 správní rady. Úvěrní spojení bylo sjednáno na dobu pěti let.“²¹³

Roku 1911 byla zavedena do továrny vlečka, na níž se ale najíždělo obráceně, než jak to můžeme vidět v současnosti, protože vlaková trať z Čelákovic ještě nebyla propojena s brandýským nádražím, sloužila k přepravě surovin, polotovarů a hotových výrobků. Areál závodu se rozrostl na 126 000 m², což je pětinasobek velikosti, kterou měl po smrti zakladatele Františka Melichara. V roce 1913 byla firma na svém vrcholu, zaměstnávala 680 dělníků, 10 mistrů a 35 úředníků.²¹⁴

Dělníci pracovali poctivě a zručně, proto mohl být rozšiřován sortiment továrny. *„Mezi nejprodávanější výrobky náležely v první řadě osvědčené secí stroje Unikum, vyráběné v řadě modifikací podle požadavků a potřeb rolníků různých oblastí. Firma prodávala, ovšem již v menším množství, řetězová rozmetadla umělých hnojiv Westfalia, jednoduché i kombinované stroje pro setí řepy Ideal se lžičkovým nebo motýlkovým výsevním ústrojím, secí stroje na jetel a ledkovače. Továrna vyráběla i secí stroje s válečkovým výsevním ústrojím.“²¹⁵* Výroba byla po vybudování nových dílen a instalaci

²¹¹ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 20.

²¹² Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

²¹³ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 20.

²¹⁴ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

²¹⁵ Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914*, s. 20.

obráběcích strojů rozšířena o žací stroje a samovazače, podle vzoru německé firmy Fahr.²¹⁶

Za 1. světové války byla většina zaměstnanců mobilizována. Roku 1914 v závodě zbylo jen 19 dělníků a činnost závodu musela být na několik měsíců zcela zastavena.²¹⁷

Stagnace podniku po roce 1918 zapříčinila, že František ml. odkoupil známou továrnu na zemědělské stroje Umrath a spol. v Praze.²¹⁸ Domníval se, že posílí pozici brandýského závodu. Továrna v Brandýse byla přejmenována na firmu František Melichar Umrath a spol. a.s. Sliboval si, že název Umrath bude zvučnější pro kupce a zemědělce.²¹⁹ Ale nebyl to šťastný tah. Tento krok firmu finančně zatížil a ani se nedostavil kýžený efekt.

Dvacátá léta 20. století přinesla zlepšení situace. Továrna přizpůsobila výrobu secích strojů zahraničním požadavkům a dostala se na všechny evropské trhy, dokonce i do Jižní Ameriky. Firma Melichar Umrath a spol. a.s. měla pobočky v evropských městech. „*Jak se podařilo z výročních zpráv dohledat, existovaly pobočky v následujících městech: Lvov (tehdy Polsko), Budapešť (Maďarsko), Novi Sad (Srbsko), Chauny (Francie) a Milán (Itálie).*“²²⁰

Vše překazila hospodářská krize po roce 1929. Výroba během 30. let prudce klesla. Firma se zákonitě dostala i do finančních potíží, ze kterých se nesnadno dostávala. Přišla další rána v podobě nacistické okupace, která výrobu zemědělských strojů zbrzdila.²²¹

„*V letech 1935—38 továrna začíná s výrobou ocelových vlečných vozů a dostává zakázky pro československou armádu. Mezi nimi byly nejspíše i polní kuchyně, o nichž se posléze píše, že jich část zabavili němečtí vojáci po okupaci.*“²²²

²¹⁶ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

²¹⁷ Melicharova továrna v míru a válce. In: *Památník našeho osvobození okresu brandýského*, Brandýs nad Labem, 1928, s. 205-208.

²¹⁸ Tehdejší majitel firmy byl německého původu, a proto se v nové Československé republice necítil dobře. Vystěhoval se do Rakouska. Na hranicích mu naši celníci zabavili mnoho stříbrných a jiných cenných věcí, které chtěl ilegálně vyvézt.

²¹⁹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 110.

²²⁰ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

²²¹ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 110

²²² Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

Neštěstí zasáhlo továrnu 1.3.1939, kdy se rozpoutal velký ničivý požár. Zcela poničil budovu lakovny i sklady, ve kterých byly umístěny hotové kusy. Škoda se odhadovala na 10-12 milionů Kč.²²³

O výrobě za 2. světové války víme málo. Z diplomové práce Bc. Jakuba Potměšila²²⁴ se podařilo vyhledat, že podnik musel přestoupit na zbrojní výrobu.

„Příděl materiálu pro výrobu hospodářských strojů a vozů pro tuzemsko a zahraničí byl v tomto roce tak dalekosáhle omezen, že obrat těchto našich mírových výrobků činil již pouhých 62,50% z docíleného obratu. Uvolněnou výrobní kapacitu byli jsme nuceni obsadit jednak přijetím dalších vojenských zakázek vhodných pro naše tovární zařízení, jednak včasným a dobrovolným pronajmutím části našich továrních objektů Českomoravským strojárnám v Praze, neboť jinak nám hrozilo nebezpečí, že některé z našich objektů, zvláště vhodných pro důležitou zbrojní výrobu, budou zabrány vojenskými úřady pro cizí firmu, jak nám bylo z kompetentních vojenských míst již naznačeno.“²²⁵

Poválečné období se vyznačovalo procesem znárodnování a neušla mu ani Melicharova továrna, které se znárodnování dotklo 27. října 1945 podle Benešových dekretů. Přejmenovala se na Agrostroj a vyráběla dále zemědělské stroje.²²⁶

Jenže roku 1952 končí nadobro výroba zemědělských strojů a z továrny se stává národní podnik BSS-Brandýské strojírny a slévárny. Nastala změna výrobního programu a konec éry zemědělských strojů. Ta byla předána Agrostroji v Roudnici. BSS vyrábělo účelové automobilové nástavby, přívěsy a návěsy. Později pokračovali s výrobou zeměvrtných strojů, kropicích automobilů, popelářských vozů, silničních zametačů a cisteren.²²⁷ Po roce 1989 se podnik rozpadl a nástupnická firma BSS Metaco výrobu neudržela a skončila v likvidaci.

²²³ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

²²⁴ Diplomová práce. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66230/DPTX_2012_1_11410_0_394470_0_133867.pdf?sequence=1&isAllowed=y, [cit. 2022-07-10].

²²⁵ SOA, fond BSS, Správní rada-zápisy 1938-45, kart. 3, inv. j. 1, Výroční zpráva správní rady Spojených továren hospodářských strojů Fr. Melichar-Umrath a spol. akciová společnost, za obchodní rok 1941-42, 1942-43, 1943-44., str. 15.

²²⁶ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_BSS, [cit. 2022-07-10].

²²⁷ Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_BSS, [cit. 2022-07-10].

8. Závěr

Cílem práce bylo zachytit důležité momenty života továrníka a vynálezce Františka Melichara. Část práce byla věnována jeho životnímu dílu – továrně na secí stroje, kterou vybudoval v Brandýse nad Labem roku 1888.

Z kapitol věnovaných Melicharově životu, jsme se dozvěděli, že navázal na kovářskou tradici svých předků, avšak s tím rozdílem, že měl ambice prosadit se mimo region a přispět svými vynálezy strojírenskému zemědělství v českých zemích. V první polovině 19. století byli rolníci odkázáni především na zemědělské stroje dovezené z ciziny, obzvláště z Německa a Anglie. Až od 80. let 19. století se objevovaly domácí strojírenské závody, které produkovaly zemědělské náčiní.

František Melichar na své „gründerské cestě“ zakusil úspěchy i pády. Hlava mu pracovala na maximum i v nejtěžších chvílích jeho života. Přišel o dvě manželky, byl nucen překonat úmrtí svých dcer a několikrát ho postihla finanční krize, přesto práci nevzdával a na sklonku svého bytí dokončil poslední vynález.

Koncem 80. let 19. století vybudoval v Brandýse nad Labem továrnu. Své jméno postavil výhradně na jednom speciálním druhu zboží – secích strojích. Našel místo na trhu a zdokonaloval své myšlenky tak dlouho, dokud nevytvořil unikátní secí stroj, do té doby nevídaný, s názvem *Unikum*. Nasycil trh dychtící po jednoduše ovladatelném multifunkčním secím stroji a usnadnil práci spoustě rolníkům a hospodářům. Strategií jeho firmy byla kvalita, na které si velmi zakládal. Patřil ke špičce na trhu ve svém oboru. Překonal německé i britské značky.

Melicharova továrna byla právem nazývána největším výrobcem secích strojů v Evropě. Za svou konzistentní práci získal těsně před smrtí vyznamenání od samotného císaře Františka Josefa. Boží vůle již neumožnila Františkovi na vlastní oči rytířský řád spatřit.

Ač měl František Melichar velkou rodinu, kterou miloval, svůj život zasvětil podnikání. Ani rychlý vzestup nezměnil Melicharův charakter a životní postoje. Můžeme si připomenout jednu větu z jeho poslední vůle, která je dostatečně výmluvná: „*Pohřeb můj budiž slušný ale beze vši zbytečné okázalosti, neb tak prostě a jednoduše jak jsem žil,*

chci býti také pochován“²²⁸ Melichar zůstal ryzím, skromným dělníkem, ale jeho potomci již zažili blahobyť, který jim připravil a k životu se stavěli opačně než jejich otec.

Za necelých 30 let český venkovský kovář dokázal vybudovat firmu stojící na pevných základech. Na zaběhlou výrobu i zavedený obchod mohl navázat jeho syn František Melichar ml., který ale nedosahoval kvalit otce. I přesto podnik šel vzestupnou linií, rozšířil sortiment a zvýšil export. Roku 1921 byla spojena s firmou Umrath. Vzestup ukončila krize ve 30. letech a výrobní program se tříštil. Po druhé světové válce přišlo znárodnění a přejmenování na firmu Agrostroj. Padesátá léta znamenala konec stávajícího výrobního programu, ze závodu se stal národní podnik BSS – Brandýské strojírny a slévárny a výroba byla přesměrována na automobilový průmysl.

Svou práci bych ráda ukončila slovy dr. Justina Václava Práška: *„Vidím před sebou Františka Melichara, jeho rázovitou postavu s ostrými tahy ve snědém obličejí, s orlím nosem a pronikavým temným zrakem, z něhož prozíraly duchaplná podnikavost a nezdolná energie! Muž práce, hloubavý a šťastný vynálezce, jeden z nemnohých těch typů pravého, k vysokým cílům spějícího Čecha! (...) „S oprávněnou hrdostí může pohlížeti dnes světový závod tento na obrovské výsledky práce své.“*²²⁹

František Melichar, byl osobností, která překračovala hranice našeho regionu. Název značky *Original Melichar* byl znám v mnoha koutech světa, v Evropě, Jižní Americe i Africe. Jeho dravou, průkopnickou cestu od vesnického kováře až k světově známému podnikateli, a především vynálezci můžeme označit jako symbol rozkvětu českého měšťanstva na sklonku 19. století.

²²⁸ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 98-99.

²²⁹ Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III (XVII), 19.10.1913, číslo 287., s. 3.

9. Prameny a literatura

Prameny:

Archiv oblastního muzea Praha – východ, Brandýs nad Labem.

Matriční záznam o narození.

Matriční záznam o úmrtí a pohřbu.

Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, *Katalogy výrobků Melicharovy továrny.*

Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, *Prospekty František Melichar a František Melichar Umrath a.s.*

Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, *Prospekty k 100letému výročí Brandýských strojíren a sléváren.*

Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, 1911.

SOA, fond BSS, Správní rada-zápisy 1938-45, kart. 3, inv. j. 1, Výroční zpráva správní rady Spojených továren hospodářských strojů Fr. Melichar-Umrath a spol. akciová společnost, za obchodní rok 1941-42, 1942-43, 1943-44.

Periodika:

An., *Besedy Selských listů*, nedělní příloha Selských listů, ročník I., 27.2.1910, číslo 10.

Justin Václav PRÁŠEK, *Národní hospodář*, Samostatnost, ročník III. (XVII), 19.10.1913, číslo 287.

Literatura:

Milan HLAVAČKA, Pavel BEK, *Rodinné podnikání v moderní době*, Praha: Historický ústav, 2018. ISBN 978-80-7286-318-1.

Zdeněk JINDRA a Ivan JAKUBEC, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, Brandýs nad Labem, 1977.

Melicharova továrna v míru a válce. In: *Památník našeho osvobození okresu brandýského*, Brandýs nad Labem, 1928.

Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, 1998.

Luboš ŠVEC, *Počátky a rozvoj zemědělského strojírenství v Brandýse nad Labem do roku 1914* (největší česká specializovaná továrna na výrobu secích strojů František Melichar), *Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi*, číslo 11., 1991.

Jan VOJÁČEK, *Vývoj secích a rozmetacích strojů*, Praha, 1918.

Internetové zdroje:

Bc. Jakub Potměšil: Brandýs nad Labem a Stará Boleslav 1938-1945 (diplomová práce), 2015. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/66230/DPTX_2012_1_11410_0_394470_0_133867.pdf?sequence=1&isAllowed=y, [cit. 2022-07-10].

František Melichar. Dostupné z: <http://original-melichar.cz/fm-zivot>, [cit. 2022-07-10].

František Melichar, *Secí stroje pro Evropu*. Dostupný z: <https://www.euro.cz/byznys/frantisek-melichar-seci-stroje-pro-evropu-863817>, [cit. 2022-07-10].

John F. REID, *The Impact of Mechanization on Agriculture. The Bridge on Agriculture*

and Information Technology, Dostupné z:

<https://www.nae.edu/Publications/Bridge/52548/52645.aspx>, [cit. 2022-07-10].

Osmihodinová pracovní doba. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1429330-osmihodinova-pracovni-doba-je-v-ceskoslovensku-uzakonena-od-roku-1918>, [cit. 2022-07-10].

Průmyslová výstava 1791. Dostupné z:

<https://www.mmspektrum.com/clanek/prumyslova-vystava-roku-1791>, [cit. 2022-07-10].

Rodinní Válečníci. Dostupné z: <https://rodinnivalecnici.webnode.cz/pribuzni-valecnici-nasich-valecniku/>, [cit. 2022-07-10].

Továrna Františka Melichara. Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_melicharka, [cit. 2022-07-10].

Továrna BSS. Dostupné z: http://original-melichar.cz/tovarna_BSS, [cit. 2022-07-10].

Stát proti chudým v habsburské monarchii. Dostupné z:

<https://www.mises.cz/clanky/stat-proti-chudym-v-habsburske-monarchii-2-3--1735.aspx>, [cit. 2022-07-10].

Unikum. Dostupné z: <http://original-melichar.cz/unikum>, [cit. 2022-07-10].

10. Seznam příloh

Příloha č. 1. – Přepis posledního pořízení Františka Melichara.

Přepis posledního pořízení Františka Melichara.²³⁰

Pro případ své smrti činím po zralé úvaze následující poslední pořízení:

Tělo mé budiž uloženo do rodinné hrobky, kterou jsem na svatém poli v Brandýse n/L. zříditi dal. Pohřeb můj budiž slušný ale beze vši zbytečné okázalosti, neb tak prostě a jednoduše jak jsem žil, chci býti ta ké pochován.

Vilu svou čís.298 a v Brandýse n/Labem s veškerými pozemky, které k ní patří a zapsány jsou ve vložce č.343 kat. obce Brandýsa odkazuji svým dvěma synům Františku a Jaroslavu rovným dílem, avšak doživotní užívání těchto nemovitostí má příslušetí mé manželce Anně Melicharové,

Dále odkazuji své manželce Anně veškeren nábytek a ostatní zařízení mého soukromého bytu do jejího vlastnictví. Mimo to jí odkazuji doživotní důchod K 6000 /šest tisíc korun/, který se jí vyplaceti má ihned od mé smrti v měsíčních lhůtách vždy na měsíc napřed.

Veškeré ostatní jmění mé tedy zejména také můj závod v Brandýse n/Labem případnouti má synu mému Františkovi Melicharovi a ukládám jemu, aby ostatním mým dědicům t.j. Anně Srpkové, Matyldě Červinkové, Hermině Piřhové a Jaroslavu Melicharovi vyplatil podíly po K 300,000 tedy každému třistatisíc Korun. Tyto podíly však mají prozatím zůstatí v závodě a František bude z nich platiti 5% úroky ode dne mého úmrtí vždy pololetně pozadu. Kdyby některé z těchto dětí si přálo, aby se mu podíl jeho vyplatil, musí dáti předem výpověď, načež se mu vypovězený podíl vyplatí během deseti let v deseti stejných ročních lhůtách, z nichž první bude splatná rok po dané výpovědi. Pakli by však syn František chtěl některého ze svých sourozenců úplně neb částečně vyplatiti dříve, může tak učiniti po jednorozční výpovědi, kterou on dáti může kdykoliv mu libo.

K žádosti mé dcery Anny Srpkové zaručil jsem se za jejího manžela Bohdana Tomáše Srpka u Živnostenské banky ve Vídni za 60,000-. Kdyby Bohdan Tomáš Srpek do roka po mé smrti tento dluh sám nezaplatil, a já neb pozůstalost má musili dluh úplně neb

²³⁰ Rudolf MELICHAR, *Životopis vynálezce a průmyslníka Františka Melichara*, s. 98-105.

částečně samí vyrovnati, odečte se obnos, jenž by za Tomáše Srpka zaplacen býti musel, z legatu manželce jeho odkázaného, takže ona obdrží o tento obnos méně.

Synu Jaroslavu, který jest dosud nezletilý ustanovuji za mateřskou poručnici svou manželku Annu a za poručníka svého zetě profesora Dra. Václava Piřhu. Bylo by mým vroucím přáním, aby Jaroslav osvojil si takové vzdělání a takovou rozvahu, aby jej bratr jeho František mohl časem vzíti do závodu jako svého společníka.

Odkazy majetku:

Nejprve byla provedena inventura celého jmění po zemřelém dne 2.prosince 1907 a to takto:

Cena majetku do pozůstalosti patřícího 1,997.817 K 41 h

dluhy počítaje v to i útraty za pomník 810.905 K 84 h

Čistá pozůstalost 1,186.911 K 57 h

Přítomní účastníci činí následující návrh na rozdělení jmění. Do pozůstalostí p. Františku Melicharovi odevzdává se závod v Brandýse n/L. provozovaný pod protokolovanou firmou František Melichar, zejména se mu odevzdává hotovost pokladniční per 8.189 K 51h

směnečné pohledávky 143.475 K 72 h

pohledávky dle saldo conti 902.090 K 20 h

pohledávky z contocurenta i se vkladem pošt.spoř. 167.191 K 79 h

zboží v odhadní ceně 317.430 K

hospodářské příslušenství p. 4.692 K 50 h

zařízení kanceláří v ceně 2.664 K

truhlářské nářadí v dílnách 286 K 40h

tovární zařízení 138.058 K 20 h

zásoby železa a litiny 80.450 K

zásoby dříví a prken 25.810 K

(...)

Kdyby kterýkoliv z mých dědiců některému ustanovení mé poslední vůle odporoval, obdržeti má dotyčný dědic jen svůj pravidelný díl, do kterého se mu započte vše, co za života mého ode mne již dostal.

Kdyby můj zeť Čeněk Dostál, jenž v závodě mém jest zaměstnán, ze služeb závodu vystoupil, nechť se mu vyplácí pense ve výši, kterou můj dědic uzná za přiměřenou nejméně však K 2000,- ročně.

Konečně nařizuji, aby se po mé smrti vyplatilo chudým v Brandýse K 1000,- /a všem dělníkům, kteří v závodě mém zaměstnání jsou nepřetržitě nejméně 15 let a v den mého úmrtí ve službě mého závodu budou, každému po 500.-K/ a na založení fondu k zaopatření neb podporování starých dělníků mého závodu, pokud jsou nemajetní K 3000.

Na důkaz toho jsem tuto svou poslední vůli vlastnoručně podepsal a od 3 současně přítomných svědků poslední vůle podepsati dal.

V Brandýse nad Labem dne 19.června 1907.

František Melichar m/p

Václav Rudl m/p Dr. Schwarz m/p jako dožádaný svědek poslední vůle,

A Hrdlička m/p jako dožádaný svědek poslední vůle

Tato jediná soudu známá poslední vůle byla dnešního dne prohlášena c.k. okresní soud v Brandýse n/L dne 4.července 1907

11. Obrazové přílohy

- Příloha č. 1. – Portrét Františka Melichara.²³¹
- Příloha č.2. – Melicharova továrna na secí stroje.²³²
- Příloha č. 3. - Vývod z předků rodu Melicharů.²³³
- Příloha č. 4. - Cestovní pas Marie Melicharové.²³⁴
- Příloha č. 5. – Reklama na *Unikum*.²³⁵
- Příloha č. 6. – Unikum při práci v Belgii.²³⁶
- Příloha č. 7. – První ruční mlátička vyrobena Františkem Melicharem.²³⁷
- Příloha č. 8. – První dělníci v továrně.²³⁸
- Příloha č. 9. – Třetí manželka Anna Melicharová se syny Františkem a Jaroslavem.²³⁹
- Příloha č. 10. – Rodinná fotografie.²⁴⁰
- Příloha č. 11. – Interiér továrny s dělníky.²⁴¹
- Příloha č. 12. – Válečkový secí stroj *Patria*.²⁴²
- Příloha č. 13. – Vyznamenání od císaře Františka Josefa.²⁴³
- Příloha č. 14. – Novinový článek roč. i., čís. 10, 1910, Nedělní příloha „Sel. listů“, 27.2.²⁴⁴

²³¹ Justin, Václav, PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem: Město, panství i okres II.*, s. 123.

²³² Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²³³ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²³⁴ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²³⁵ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Katalogy výrobků.

²³⁶ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Katalogy výrobků.

²³⁷ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Katalogy výrobků.

²³⁸ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Továrna.

²³⁹ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²⁴⁰ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²⁴¹ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Továrna.

²⁴² Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar, Katalogy výrobků.

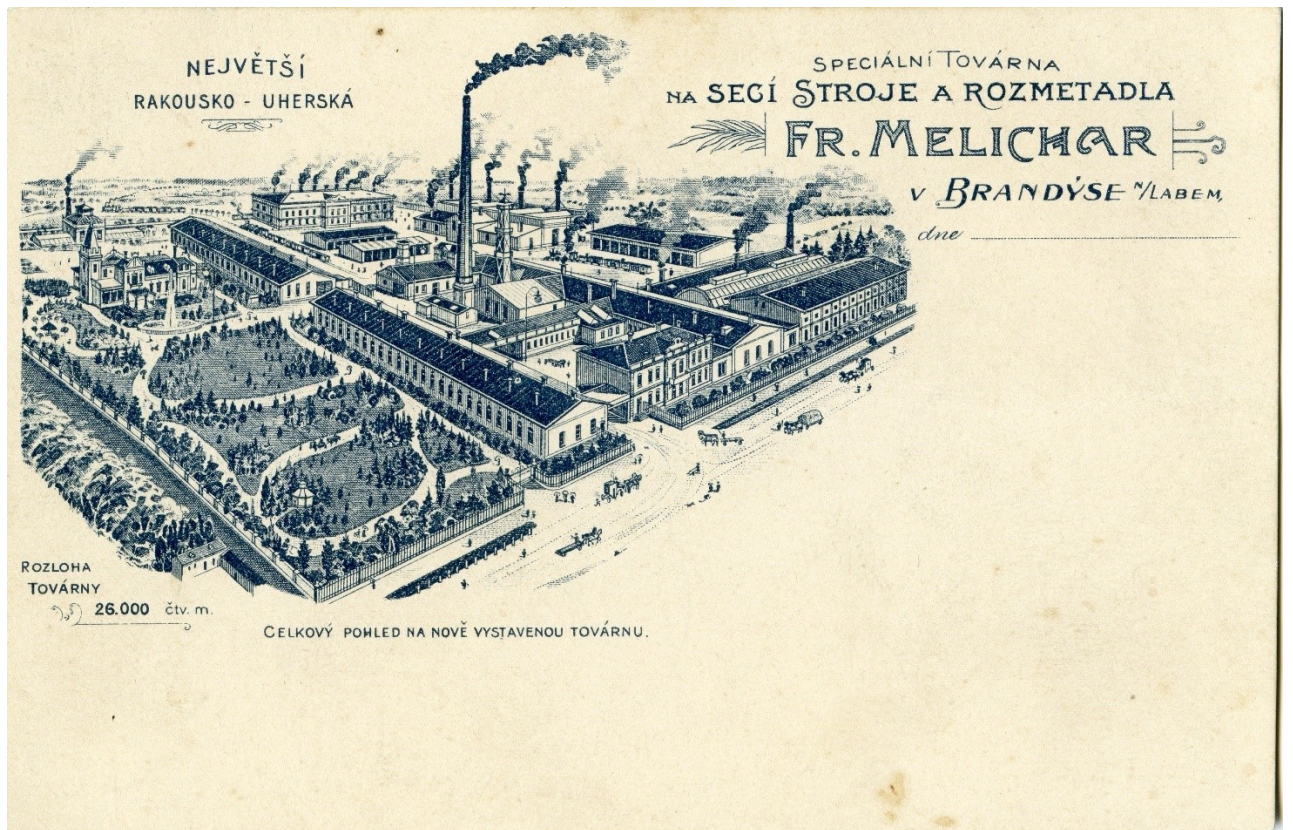
²⁴³ Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem, František Melichar.

²⁴⁴ Dostupné z: <http://original-melichar.cz/podklady/noviny1>, [cit. 2022-07-10].

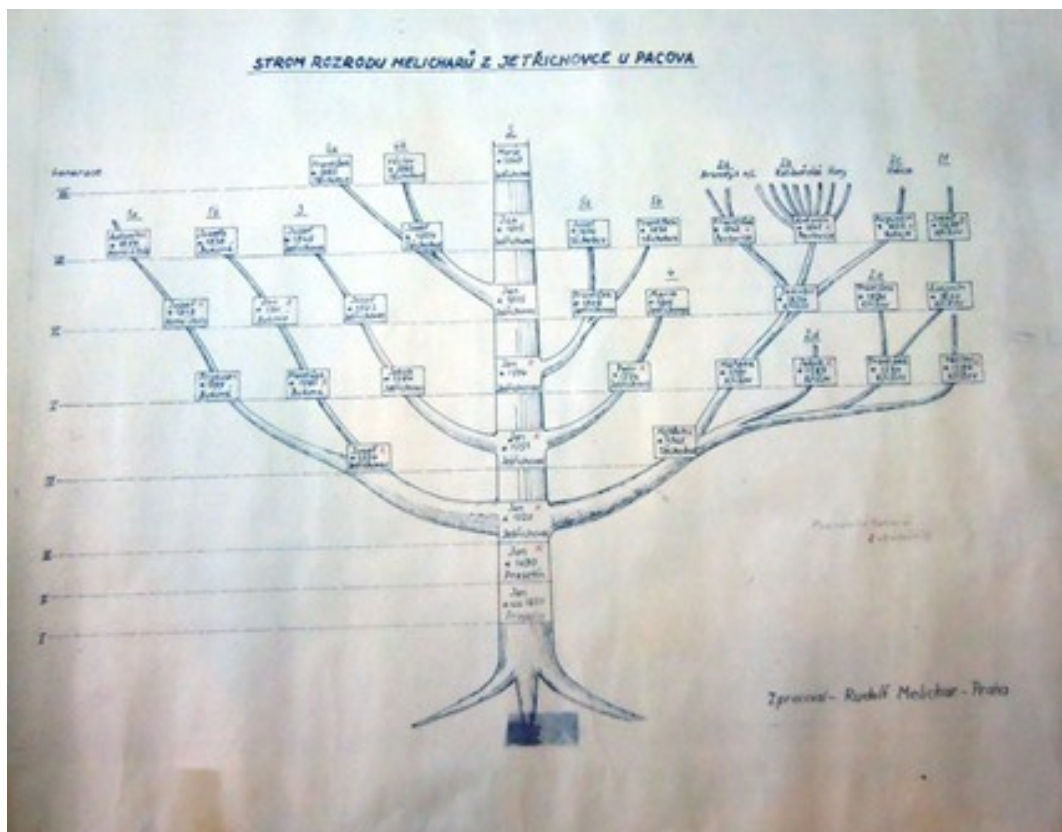
Příloha č. 1.

Příloha č. 2.

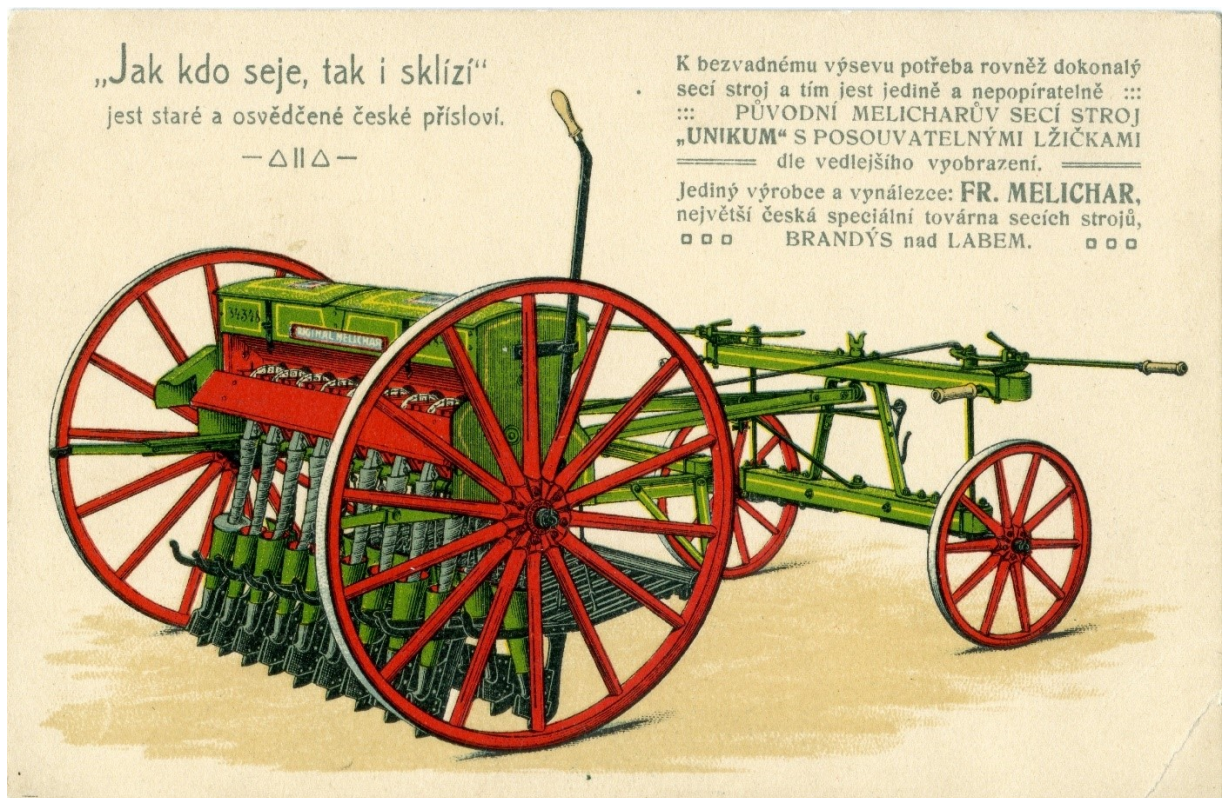
Příloha č. 3.

Příloha č. 4.

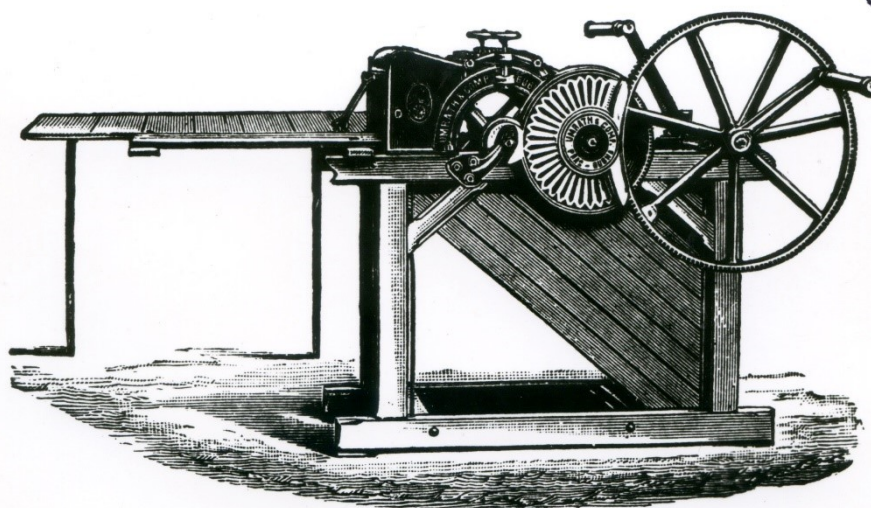
Příloha č. 5.

Příloha č. 6.

Příloha č. 7.

První hospodářský stroj vyrobený Františkem Melicharem byla podobná ruční mlátička vystavená pak na výstavě v Táboře roku 1871.

Příloha č. 8.

První dělníci v závodě Františka Melichara v Brandýse n/L.

Příloha č. 9.

BRANDÝS nad Labem.

František MELICHAR, továrník /1842 - 1907 /.

Jeho třetí manželka se syny Františkem 1884 a Jaroslavem 1888.

01

Příloha č. 10.

BRANDÝS nad Labem.

František MELICHAR s rodinou.

Sedící jeho manželka Anna a snacha se svými dětmi. /žena syna Františka./

Syn František a dcery z 1. a 2.manželství.

Foto z 30.července roku 1915.

Muzeu daroval pravnuk tov.Melichara p. BUČEK 21.6.2001.

HELICHAROVA TOVÁRNA - INTERIÉR

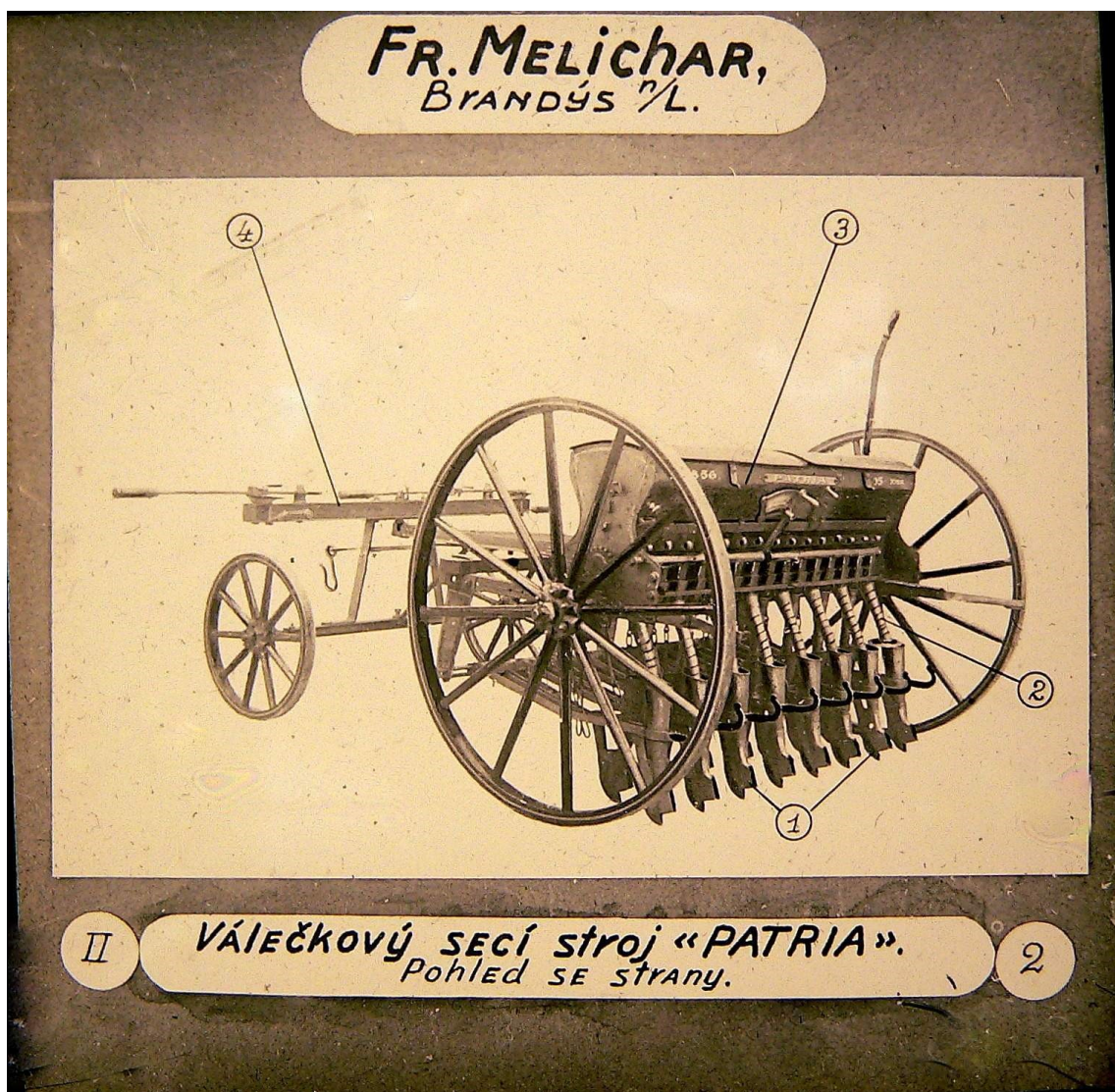
SRPEN 1916

F 127/94

F 129/94

BESEDY SELSKÝCH LISTŮ

ROČ. I. 1910. NEDĚLNÍ PŘÍLOHA „SEL. LISTŮ“. 27. 2. ČÍS. 10.

FRANTIŠEK MELICHAR.

Známý výrok Napoleonův, — že v každé torbě obyčejného vojáka jest dostatečného místa pro maršálskou hůl, — možno i v životě mimovojenském ku porovnání použítí. Dnešní boj existenční není o mnoho lepší bojů a válek dřívější doby — a neteče-li tu teplá krev zrovna potokem, nalézáme i dnes vítěze a poražené, raněné a mrtvé. Nejvyšší náš vojevůdce generál Osud, určí sice každému svojí posici, ale závisí pak na jednotlivci, jak posici tuto využítkuje, a dle toho pohybuje se pak rafije jeho úspěchů.

Nejpádnejším dokladem toho byla Amerika. Tam rostli milionáři jako houby po dešti a byli to ponejvíce mužové práce jen, kteří měli ale dostatečné energie, aby první neúspěchy, které se vždy a všude objeví, nepřivedly je na scestí vytknutého cíle.

Ze český dělník — řemeslník, nemusí se cizozemského kolegy obávati, o tom není sporu. Český pracovník pro svou dovednost a inteligenci je všude rád viděn, ba i vážen — a právě v Americe, co kolébee všeobecného pachtění, zaujímá mnoho našinců místa velice důležitá. Jedině člověk polovičatý neuplatní se ani doma, ani v cizině.

Naše časopisy s hrdostí a pýchou zaznamenávají pak triumfy české práce za hranicemi, ale považíme-li, jak mnoho tím ztrácíme na bilanci našeho národního jmění, tu radost taková nutí spíše ku přemýšlení, jak tomu odpomoci.

O tom, že možno i doma »maršálské hole« se dočekati, t. j. že i prostý dělník může se státí továrníkem, toho svědectví podává světová firma

FR. MELICHAR,
SPECIELNÍ TOVÁRNA NA SECÍ STROJE,
ROZMETADLA A SLÉVÁRNA
V BRANDÝSE N./L.

Zakladatel firmy, zvětěný pan František Melichar, provozoval v letech sedm-

průchodu, říkával: »Já být takovým továrníkem — ten stroj by jinak vypadal!«

To byla arci zbožná přání jen, z nichž vyrušila jej první návštěva se vzkazem: »Pane mistr, mají k nám někoho poslat, aby spravil zámek u dveří...«
Boj o kus chleba!

Nadaný pracovník musel ubíjeti podnikavého svého ducha, musel spřáteliti se s myšlenkou, že hrozny proň jsou moc vysoko, musel s naprostým klidem věnovati se správkám sporáků, — krátce: musel obíratí se mechanickou denní prací, aby zítra bylo co jísti.

Avšak myšlenku nelze spoutati, byť bychom ji museli pro okamžik odpuditi. Melichar v době klidu měl ještě dostatečného času, aby vyhověl i svému zamilovanému koničku ohledně výroby strojů hospodářských.

V tehdejší době nebyly ještě hranice říše naší obrněny poplatkem celním a hospodářské stroje hrnuly se k nám ze sousední říše kázně a bázně Boží, všemi směry.

Zdejších výroben bylo po skrovnu a i z těch věnovali se všichni ponejvíce výrobě žentourů, mlátiček a řezaček, po nichž byla neustálá poptávka.

To vše Melichar dobře pozoroval. On nezáviděl jim čilý jich odbyt, neboť skonstruovat řezačku dle anglického modelu Bentálova, to považoval prostý strojník za pouhou kopii, nikdy ale za nějaký úspěch, a neb za kus práce, na kterouž by mohl býtí hrd. Za to ale věnoval se důkladnému studiu stroje secího, který byl tenkrát ještě popelkou mezi ostatními stroji hosp. Právě u stroje secího spojeno jest strojnictví s prací zámečnickou, kdežto

FRANTIŠEK MELICHAR ST.,
ZAKLADATEL ZÁVODU.

desátých strojní zámečnictví v Tejnec u Prahy, při čemž měl arci dostatečné příležitosti seznati konstrukci různých strojů hospodářských, zdejší i cizozemské výroby. Mnohé uznával, mnohé zavrhoval a ponecháváje fantasií své volného

CELKOVÝ POHLED NA TOVÁRNY. — DOLE V PRAVO PUVODNÍ ZÁMEČNICKÁ DÍLNA MELICHAROVA